

WYBRANE CECHY POLSKIEGO I FRANCUSKIEGO JĘZYKA PRAWA ZOBOWIĄZAŃ UMOWNYCH – CHARAKTERYSTYKA CECH UMÓW ODNOSZĄCYCH SIĘ DO RZECZY

Paulina NOWAK-KORCZ, mgr
Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
paulina.nowak@gmail.com

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie wybranych cech polskiego i francuskiego języka prawa umów prawa zobowiązań, a konkretnie umów dotyczących używania rzeczy w aspekcie translatologicznym. Tłumaczeniu i analizie poddane zostały wybrane teksty paralelne umów najmu, dzierżawy, użyczenia oraz leasingu w języku polskim i francuskim. Scharakteryzowano cechy leksykalne, gramatyczne oraz inne cechy języka umów jak np.: określenia temporalne.

LES CARACTERISTIQUES CHOISIES DU LANGAGE DU DROIT POLONAISE ET FRANÇAISE CONCERNANT LES CONTRATS DE DROIT DES OBLIGATIONS – ANALYSE DES CONTRATS PORTANT SUR L’USAGE DES CHOSES.

Résumé: L’objectif de l’article consiste à montrer les caractéristiques choisies de la langue du droit polonaise et française concernant les contrats de droit des obligations et notamment des contrats portant sur l’usage des biens dans la perspective de traduction. Les textes parallèles tels que les contrats de location, contrats de bail à ferme, de prêt à usage ainsi que de crédit-bail ont été traduits et analysés. L’auteur présente les caractéristiques lexicales, grammaticales ainsi que les autres traits typiques de la langue en question p. ex. expressions du temps.

SELECTED FEATURES OF POLISH AND FRENCH CONTRACT LAW – CHARACTERISTICS OF CONTRACTS FOR TRANSFERRING RIGHTS TO THINGS

Abstract: The article aims at characterizing selected features of the Polish and French contract law and to be more exact the language of contracts for transferring rights to things in the aspect of translation. The parallel texts of contracts of contracts of location, contracts of lease, of loan for use as well as of credit-lease have been translated and analysed. The author presents the lexical, grammatical and other features of the language of contracts are amply exemplified.

Słowa kluczowe: język prawniczy, język umów, francuski język prawniczy, polski język prawniczy, cechy języka umów

Wstęp

Specyfika języka umów wynika z ich zobowiązaniowego charakteru. Podmioty przystępujące do umowy podejmują ściśle określone działania w pewnych określonych okolicznościach (por. Malinowska: 1999: 77). Umawiające się strony zobowiązują się zatem do wykonania, lub niewykonywania pewnych sprecyzowanych w umowie obowiązków przez co teksty tych umów charakteryzują się pewnymi typowymi i powtarzalnymi zwrotami czy też „konwencjonalnymi sformułowaniami” (por. Kielar, Michałowska 1994). Język prawa, w którym sformułowane są teksty analizowanych umów wyróżnia się zatem specyficzną terminologią właściwą językowi prawnemu i prawniczemu, swoistymi strukturami gramatycznymi, składniowymi oraz cechami stylistycznymi. Ten specyficzny język charakteryzuje się ponadto: dyrektywnością, bezosobowością, precyzyjnością i standardowością (Wojtak 1993: 147). Wymienione cechy „ściśle się ze sobą wiążą, można wręcz powiedzieć, że się wzajemnie warunkują, a także przenikają” (Wojtak 1992: 142).

Jeśli chodzi natomiast o interpretację języka umów, zgodnie z art. 65 k.c w umowie należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy niż opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Celem tłumaczenia jest zatem jak najwierniejsze odtworzenie intencji stron i celu umowy, a więc zastosowanie językowych reguł znaczeniowych przy uwzględnieniu kontekstu (Radwański 1993: 162 w Jopek-Bosiacka 2006: 90) jak również cytowane tam orzecznictwo. Definicje zawarte w dokumencie mają pierwszeństwo przed znaczeniem wyrażen ustalonym w użyciu powszechnym. Powinno się też „(...) wykorzystać paralingwistyczne środki wyrazu związane z organizacją wypowiedzi pisemnej w przestrzeni dwuwymiarowej, np. układ tekstu w obrębie artykułów czy paragrafów, zastosowane odstępy, rozstrzelony druk itd.” (Jopek-Bosiacka 2006: 90).

W poniższej części artykułu z specyfika polskiego i francuskiego języka prawa tekstów umów dotyczących używania rzeczy zostanie scharakteryzowana na przykładzie cech leksykalnych, gramatycznych oraz innych cech, jak np.: konserwatyzm języka prawa, określenia temporalne czy też skróty i skrótowce. Wybrane cechy zostaną przybliżone w oparciu o literaturę przedmiotu oraz poparte przykładami z korpusu przygotowanego i przebadanego przez autorkę.

1 Cechy leksykalne

W obrębie cech leksykalnych polskiego i francuskiego języka prawa zostanie scharakteryzowana terminologia języka prawa w zestawieniu ze słownictwem języka ogólnego. W następnej kolejności zostaną omówione takie cechy języka prawa jak: polisemia, homonimia synonimia oraz zwroty nieookreślone znaczeniowo.

1.1 Terminologia języka prawa a słownictwo języka ogólnego

Język prawa nasycony jest charakterystyczną terminologią. Stanowi ona niekiedy barierę dla przeciętnego odbiorcy, któremu terminy prawne⁴³ utrudniają rozumienie języka prawa, a tym samym odbiór tekstów sformułowanych w tymże języku. Należałoby jednak podkreślić, że język prawa, niezależnie od systemu prawa do jakiego należy, obok specjalistycznych terminów, zawiera także pewien podstawowy zasób słownictwa zaczerpnięty z języka ogólnego. Słusznie zauważa Jopek-Bosiacka (2006: 46), że „język prawa jako język specjalistyczny składa się z terminów prawnych/fachowych, jak i wyrażeń języka ogólnego” (por. Cornu 2005: 61-65). Zdaniem Wank’a (1985: 5) należy dokonać rozróżnienia między terminami fachowymi, a terminami, które tylko wspierają język prawa. Podobnie Sourieux i Lerat (1975: 15) podkreślają występowanie w języku prawa terminów prawnych podstawowych tzw. *mot-bases*. Natomiast obok tych terminów występuje słownictwo pomocnicze (poboczne) – *vocabulaire de soutien*, należące do języka ogólnego, zwane słownictwem para-technicznym czyli *vocabulaire para-technique* (por. Alcaraz Varó, Hughes 2002: 16-18).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się zasadniczo trzy podstawowe grupy terminów w obrębie terminologii języka prawa: (i) *terminy języka ogólnego użyte w znaczeniu ogólnym*; (ii) *słownictwo języka ogólnego użyte w znaczeniu specjalistycznym (technicznym)*; (iii) *słownictwo wyraźnie specjalistyczne (techniczne)* (Pieńkos 1999: 98). Podobnie Alcaraz, Hughes (2002: 16-18) zwracają uwagę na: (i) *technical terms*; (ii) *semi-technical terms*; oraz (iii) *everyday vocabulary*. Z kolei Cornu (2005: 62) wyróżnia: (i) *mots d'appartenance juridique exclusive* czyli terminy specjalistyczne należące wyłącznie do języka prawa; oraz (ii) *mots de double appartenance* czyli terminy należące zarówno do języka ogólnego jak i prawnego. W obrębie tych drugich, wyróżnia się *terminy języka prawa, które przenikając do języka ogólnego nabrały nowego znaczenia* oraz *terminy języka ogólnego użyte w na gruncie prawa w znaczeniu ogólnym bądź prawniczym*.

Wyżej wymienione terminy wyraźnie specjalistyczne, inaczej techniczne tzw. *technical terms* (por. Alcaraz Varó, Hughes 2002: 16-18), posiadają dokładnie określone znaczenie w języku prawa. Terminy te, określone przez Cornu (2005: 62) jako *termes d'appartenance juridique exclusive* należą wyłącznie do języka prawa i nawet jeśli przenikną do języka ogólnego, zachowują swoje znaczenie prawnicze i są zwykle monosemiczne np.: *créancier* (wierzyciel). Inny przykład to termin *ester*, występujący tylko i wyłącznie w wyrażeniu *ester en justice* (stawać przed sądem), bądź czasownik *interjeter* w wyrażeniu *interjeter appel* (wnieść, złożyć apelację) (Houbert 2005: 22).

Kolejną znaczącą grupą w obrębie terminologii języka prawa są wymienione wcześniej terminy, które mają przynajmniej jedno znaczenie w języku ogólnym oraz w języku prawa tzw. *termes de double appartenance* (Cornu 2005: 62), a zatem charakteryzujące się wieloznacznością.

⁴³ Termin to element słownictwa używany w określonej dziedzinie wiedzy lub działalności ludzkiej w odniesieniu do obiektów specyficznych (materialnych jak i pojęć) dla tej dziedziny w sposób ścisły i jednoznaczny (Polański 2003: 602).

W obrębie tych terminów wyróżniono po pierwsze, tzw. *termes d'appartenance juridique principale* (ibidem. 69), czyli terminy języka prawa, które przenikając do języka ogólnego nabrały innego znaczenia. Terminy te mają znaczenie zbliżone do pierwotnego znaczenia prawniczego, ale ich użycie w języku ogólnym jest na tyle rozpowszechnione, że czasami pochodzenie prawnicze jest prawie niewyczuwalne. Są to głównie wyrażenia typu: *à bon droit* (1. prawnie ; 2. słusznie), *obtenir gain de cause* (1. wygrać proces; 2. zwyciężyć, mieć przewagę), *séance tenante* (1. w czasie obrad, nie przerywając obrad; 2. natychmiast, bezzwłocznie), *être sur la sellette* (1. być oskarżonym obwinionym; 2. być w centrum uwagi życzliwej lub nie), *sans autre forme de procès* (1. bez sądu, bez przeprowadzenia rozprawy sądowej; 2. bez ceregieli, nie patyczkując się), *s'inscrire en faux* (1. uznać za fałszywe; 2. zaprzeczać, negować prawdziwość, kwestionować autentyczność dokumentu).

Po drugie występują tu także terminy, które posiadają takie samo znaczenie w języku ogólnym oraz w języku prawa. Przykładowo: *constater, constatation* (stwierdzać, stwierdzenie); *vérifier, vérification* (sprawdzić, zweryfikować, sprawdzenie, weryfikacja); *supposer, supposition* (przypuszczać, przypuszczenie, domniemanie); *doute* (wątpliwość); *certitude* (pewność) (ibidem. 70)

Po trzecie, na uwagę zasługują terminy języka ogólnego, które w języku prawa ulegają specjalizacji i zostają użyte w znaczeniu prawniczym. Można tu zacytować: *capacité* (1.kompetencje, 2. zdolność do czynności prawnych); *motif* (motw, powód, uzasadnienie), *objet* (rzecz, przedmiot umowy).

Terminy te często mają takie samo znaczenie zarówno w języku prawa jak i w języku ogólnym, bądź też zupełnie różne w zależności od kontekstu. Ponadto, mogą one być jednoznaczne w języku ogólnym, natomiast wieloznaczne w języku prawa, bądź też odwrotnie. Przykładowo francuski termin *meuble* jest monosemiczny w języku ogólnym i oznacza po prostu *mebel – krzesło, stół* itp. Natomiast ten sam termin, w języku prawa ma kilka znaczeń i oznacza ruchomości tzw. *meubles par nature* (art. 528 C.civ) czyli rzeczy ruchome, które ze względu na swoją naturę mogą być przemieszczane (np.: rzeczy nieożywione – wszelkie meble, wyposażenie domowe określane jako *meuble meublant* (art. 53 C.civ) ale i też rzeczy ożywione jak przykładowo zwierzęta). Poza tym, *meuble* na gruncie prawa może także oznaczać tzw. *meubles par anticipation* czyli rzeczy, które dopiero staną się ruchomościami, po odłączeniu od nieruchomości (por. Bissardon 2005: 305). Niektóre z terminów z tej grupy mogą być wieloznaczne zarówno w języku prawa jak i języku ogólnym. Przykładowo termin: *ordonnance* oznaczający w języku ogólnym *receptę lekarską* oraz *porządek* natomiast w języku prawa *rozporządzenie* jak i *nakaz*.

W analizowanych umowach prawa zobowiązań leksyka jest bardzo zróżnicowana. Przykładowe terminy ściśle prawnicze dotyczące polskich umów prawa zobowiązań w języku polskim i francuskim przedstawiono poniżej:

- (1)
- wierzytelność [créance]
 - służebność [servitude]
 - zastaw [gage]
 - prokurent [fondé de pouvoir]
- (2)
- jouissance [użytkowanie]
 - commodat [użyczenie]
 - hypothèque [hipoteka]
 - succession [spadek, dziedziczenie]
 - saisie [zajęcie]
 - fonds de commerce [przedsiębiorstwo]
 - clause compromissoire [klauzula arbitrażowa]
 - amodiation [wydzierżawienie gruntu]
 - colon partiaire [połownik]

Joanna Nowak (2011: 26) podkreśla, że terminy ściśle prawnicze, używane tylko i wyłącznie w języku prawa są względnie nieliczne. Zdecydowanie liczniejsze są terminy z języka ogólnego lub innych języków specjalistycznych, których znaczenia w języku prawa są modyfikowane lub uściślane.

Obok wyżej wymienionych terminów prawniczych w materiale poddanym analizie występują liczne terminy języka ogólnego. Poniżej przykłady w języku polskim oraz francuskim:

- (3)
- sprzeczny [contradictoire]
 - upoważniać [autoriser]
 - zamiar [intention]
 - termin [délai]
 - stwierdzić [constater]
 - spór [litige]
 - zgoda [accord]
- (4)
- objet [przedmiot, rzecz]
 - agir [działać]
 - effet [skutek]
 - durée [czas trwania]
 - restituer [zwrócić]
 - condition [warunek]
 - différence [różnica]
 - destination [przeznaczenie]
 - consentement [zgoda, przyzwolenie]
 - faute [wina]
 - motif [motyw, przyczyna]

Wiele terminów języka ogólnego zyskuje w systemach prawnych inne, nowe znaczenia. Przykładowo francuski czasownik *prêter* używany w języku ogólnym w znaczeniu *pożyczać komuś* w języku prawa np.: w analizowanej umowie użyczenia przybiera znaczenie *użyczać*, które nie jest równoznaczne z *pożyczać*. Grzelak (2010: 207) wymienia wiele przykładów wyrazów języka ogólnego, które „terminologizując się uległy specjalizacji” m.in. *postępowanie, czynność, szkoda, zamiar, skarżyć, sprawa*.

Poza terminami ściśle prawnymi i terminami języka ogólnego w tekstach sformułowanych w języku prawa występują także terminy, charakterystyczne dla określonych dziedzin nauki czy wiedzy (por. Choduń 2007: 124; Pieńkos 1999: 98). W badanych umowach znajdują się zatem terminy należące do innych dziedzin, w zależności od przedmiotu danej umowy. Przykładowo można tu wyróżnić fachowe terminy i wyrażenia dotyczące rolnictwa, ogrodnictwa, leśnictwa, budownictwa, nieruchomości. Poniżej autorka wyodrębniła przykłady tego typu terminów z analizowanych umów:

- (5)
- ładowność [charge]
 - pas zaporowy [santier g'agrainage]
 - zwierzyna gruba [grand gibier]
 - pozyskanie [prélèvement]
 - odstrzał zastępczy [abattage supplémentaire]
 - gospodarka łowiecka [gestion cynégetique]

- (6)
- fauche [pokosy]
 - meule [stóg]
 - récoltes [zbiory]
 - fumure [obornik]
 - engrais [nawóz]
 - fourrages [pasze]
 - pâturages [pastwiska]
 - vigne [winorośl]
 - rejeton [odrośl pniowa]
 - tailler [przycinać]
 - serres horticoles [szklarnie warzywnicze]
 - poutre [belka]
 - plancher [strop]
 - chantier [plac budowy]
 - expropriation [wywłaszczenie]
 - conduit de fumée [kanał spalinowy]
 - chaudière [kocioł grzewczy]

Analizowane teksty umów dotyczące czasowego używania rzeczy charakteryzują się terminologią typową dla danego rodzaju umowy. W języku polskim i francuskim są to następujące przykłady terminów :

(7)

najem umowa najmu wynajmujący, najemca czynsz najmu przedmiot najmu podnajem	bail / location contrat de bail / contrat de location bailleur, locataire loyer objet du bail sous-location
---	--

(8)

dzierżawa umowadzierżawy wydzierżawiający, dzierżawca czynsz dzierżawny przedmiot dzierżawy poddzierżawić	bail à ferme contrat de bail à ferme bailleur, preneur fermage objet du bail à ferme sous-affermer
--	---

(9)

leasing umowa leasingu korzystający, finansujący, przedmiot leasingu	crédit-bail contrat de crédit-bail crédit-bailleur, crédit-preneur objet du crédit-bail
---	--

(10)

użyczenie umowa użyczenia użyczający, biorący do używania przedmiot użyczenia	prêt à usage contrat de prêt à usage prêteur / emprunteur objet du prêt à usage
--	--

Czasami bardzo trudno jest wydedukować sens prawniczy terminu bazując na jego znaczeniu w języku ogólnym i odwrotnie. Kiedy znaczenia prawniczego danego terminu nie da się wydedukować na podstawie jego znaczenia w języku ogólnym mamy do czynienia z całkowitym brakiem relacji między znaczeniami w obu rejestrach języka i pewnego rodzaju zawężeniem co jest określane jako tzw. *rupture totale du sens* (Houbert 2005: 24). Przykładowo, terminy *grosse* (w języku ogólnym oznacza wielka, duża a w języku prawa *odpis wyroku opatrzonej klauzulą wykonalności*) lub *exploit* (znaczący w języku ogólnym wyczyn a w prawniczym *pismo sądowe sporządzone przez woźnego sądowego*), ewidentne dla prawników są kompletnie niezrozumiałe dla nieprawników. Nie da się w tym przypadku wydedukować sensu prawniczego na podstawie znaczeń tych terminów w języku ogólnym. W przypadku natomiast, gdy znaczenie terminu w języku prawniczym jest efektem poszerzenia znaczenia terminu z języka ogólnego mamy do czynienia z tzw. *rupture partielle du sens* (Houbert 2005: 23). Przykładowo termin języka ogólnego *aliment* czyli *pokarm, produkt spożywczy* we francuskim języku prawa poszerzył swoje znaczenie i oznacza *alimenty* czyli obowiązkowe świadczenie na rzecz innej osoby, z reguły w postaci zobowiązania pieniężnego mającego na celu zaspokojenie usprawiedliwionych potrzeb życiowych (np.: wydatków mieszkaniowych, opieki zdrowotnej, a w przypadku dziecka także wychowania, kształcenia itp.). W języku polskim *świadkiem* jest „osoba obecna przy

czymś i mogąca opowiedzieć o tym”⁴⁴, natomiast w języku prawa definicja ta odnosi się do rodzaju świadka zwanego *świadkiem naocznym*, a *świadek* to szerzej „osoba, która ma jakąkolwiek wiadomość o faktach”⁴⁵ (Grzelak 2005: 207)

Reasumując powyższe rozważania o terminologii w języku prawnym można wyróżnić wyrazy, którym „1) nadaje się jedno tylko znaczenie (podczas gdy w języku powszechnym były one wieloznaczne); 2) nadaje się znaczenie (znaczenia) odmienne niż w języku powszechnym. Powoduje to zwykle że wyrazy i wyrażenia używane są w języku przepisów prawnych w sposób ostry co do zakresu bądź w szerszym lub węższym zakresie niż w przypadku języka powszechnego, np. takie jak sprzedaż, opiekun, wywóz, małżeństwo itp.” Zieliński (1972: 39).

Powyższa, zróżnicowana terminologia języka prawa to niewątpliwie wyzwanie dla tłumacza tekstów prawnych. Przy tłumaczeniu powinno się zwracać uwagę zwłaszcza na jednostki języka ogólnego, których znaczenie w tekście prawnym jest zmodyfikowane lub uściślone. Mylna interpretacja tych terminów, bazująca na ich znaczeniu ogólnym, może doprowadzić do błędów w przekładzie. Tylko świadomość różnic między poszczególnymi znaczeniami pozwoli tłumaczowi prawidłowo posługiwać się terminami.

Ponadto, kolejnym utrudnieniem w procesie przekładu jest zróżnicowanie systemów prawnych poszczególnych języków, które prowadzi często do niepokrywania się zakresów znaczeniowych terminów. Niektóre terminy tzw. *system-bound terms* (Šarcevič 2000: 233) są nierozdzielnie związane z kulturą prawną określonego państwa i nie występują w kulturze prawnej języka docelowego. Każdy system prawny dysponuje przeciwko specyficznym, odrębnym aparatem terminologicznym. (por. Sandrini 1996: 136). Terminy nie mają niekiedy właściwych odpowiedników w innych systemach prawnych i w konsekwencji mogą być bezekwiwalentowe jak przykładowo angielskie *equity*, *common law*, bądź francuskie *quasi-contrat*, *quasi-délit*, *mise en examen*, *garde à vue* (por. Gémar 2000: 121).

Stosowanie specyficznego słownictwa, w związku z dążeniem do precyzji języka prawa może być zatem zachwiane poprzez brak lub nieadekwatność terminów, co w połączeniu z polisemicznością może być przeszkodą w osiągnięciu dokładności języka prawa, szczególnie w kontekście tłumaczenia tekstów. W związku z powyższym, właśnie problem wieloznaczności polisemicznej i homonimicznej języka prawa zostanie omówiony szerzej w kolejnej części pracy.

1.2 Polisemia i homonimia

Powszechnie zakłada się, że ustawodawca formułuje stanowione przez siebie normy w sposób możliwie najbardziej jednoznaczny i precyzyjny. Tymczasem baza słownikowa, z której musi on korzystać nie ułatwia realizacji tego zadania. Baza leksykalna języka prawa jest bowiem ograniczona i niemożliwością jest przekazanie wielości pojęć prawnych przy użyciu dostępnych terminów języka prawa (por. Cornu 2005: 102; Houbert 2005: 82). Wieloznaczność tekstów prawnych jest zatem

⁴⁴ www.sjp.pwn.pl

⁴⁵ www.sjp.pwn.pl

nieunikniona i stanowi jedną z głównych cech języka prawa. Można wyróżnić dwa rodzaje wieloznaczności, a mianowicie wieloznaczność polisemiczną oraz homonimiczną (por Zieliński 2006: 146). Trudno rozgraniczyć te dwa zjawiska. Rozróżnienia między polisemią a homonimią dokonuje przykładowo Gizbert-Studnicki (1978: 46) opisując wieloznaczność leksykalną w interpretacji prawniczej w następujący sposób: „ (...) za polisemiczny uznaje się wyraz mający dwa lub więcej znaczeń leksykalnych, między którymi istnieje pewien związek. Homonimy zaś to takie pary wyrazów, które mają identyczne formy (tj. są równokształtne), lecz odmienne i nie pozostające w związku znaczenia leksykalne. Zatem polisemia to wieloznaczność leksykalna jednego wyrazu, zaś homonimia to tożsamość formy (przy odmienności znaczeń leksykalnych) dwóch różnych wyrazów.” (por. Polański 1999: 136).

We francuskiej literaturze prawniczej dokonano szczegółowego podziału na polisemię językową (*polysémie linguistique*) oraz prawniczą (*polysémie juridique*). Polisemia językowa dotyczy terminów posiadających różne znaczenie w języku ogólnym lub specjalistycznym i jednocześnie w języku prawa (Sourieux, Lerat 1975: 94). W przypadku polisemii prawniczej jeden termin należy jednocześnie do języka prawa i języka innej dziedziny, np.: rolnictwa, bądź posiada kilka znaczeń z dziedziny prawa (ibidem: 95). Poniżej zaprezentowano przykłady poszczególnych typów polisemii (ibidem: 94-96; Cornu 2005: 84 - 103):

(11)

Polysémie linguistique [Polisemia językowa]	Langue commune ou d'autres langues de spécialité [Język ogólny lub inny język specjalistyczny]	Acceptation spécifiquement juridique [Znaczenie w języku prawa]
Absence [1.nieobecność; 2. zaginięcie]	« Le fait de n'être pas dans un lieu où l'on pourrait, où l'on devrait être » (Le nouveau Petit Robert)	Dr. Civ « Etat d'une personne dont on ignore si elle est encore en vie » (Guillien, Vincent 2007: 2)
Agrément [1.przyjemność; 2. zgoda państwa na obecność przedstawiciela]	« Qualité d'une chose, d'un être qui les rend agréables » (Le nouveau Petit Robert)	Dr. admin. fin « Acceptation par l'Etat auprès duquel doit être accrédité un agent diplomatique » (Guillien, Vincent 2007: 36)
Aliments [1. produkty żywnościowe; 2. świadczenia alimentacyjne]	« Ce qui nourrit, entretient » (Le nouveau Petit Robert)	Dr. civ « Prestation ayant généralement pour objet une somme d'argent destinée à assurer la satisfaction des besoins vitaux d'une personne » (Guillien, Vincent 2007: 40)
Polysémie linguistique [Polisemia językowa]	Langage juridique [Język prawa]	Langage d'autres spécialités [Inny język specjalistyczny]
Ameublement [1.włączenie nieruchomości do wspólnego majątku; 2.	Dr. civ.: « La clause d'ameublement figurant dans un contrat de mariage a pour	Terme d'agriculture « Opération consistant à améubler les terres » (Le

spulchnianie gleby]	objet de faire entrer dans la communauté un ou plusieurs immeubles qui, en vertu du régime matrimonial légal, seraient propres à l'un des époux » (Guillien, Vincent 2007: 44)	nouveau Petit Robert)
Amendement [1. poprawka; 2. nawożenie, użyźnienie gleby]	Dr. constitutionnel « Modification proposée à un texte de loi au cours de sa discussion » (Guillien, Vincent 2007: 44)	Terme d'agriculture « Opération visant à améliorer les propriétés physiques d'un sol » (Le nouveau Petit Robert)
Ascendant [1. wstępny ; 2. ruch wstępujący]	Dr. civ « Personne dont un individu est juridiquement issu » (Guillien, Vincent 2007: 2)	Terme d'astronomie « Mouvement d'un astre qui s'élève au-dessus de l'horizon » (Le nouveau Petit Robert)
Polysémie juridique [Polisemia prawnicza]	sens 1 [znaczenie 1]	sens 2 [znaczenie 2]
Accession [1. przybytek ; 2. przystąpienie]	Dr. civ: « Extension légale du droit de propriété sur une chose à tout ce qu'elle produit et à tout ce qui s'unit ou s'incorpore à elle » (Guillien, Vincent 2007: 6)	Dr. int. public: « acte par lequel un Etat déclare prendre à sa charge les engagements arrêtés entre deux ou plusieurs Etats » (Sourieux, Lerat 1975: 96)
Acte [1. dokument; 2. czynność prawna]	Dr. civ: « un écrit nécessaire à la validité ou à la preuve d'une situation juridique » (Guillien, Vincent 2007: 6)	Dr. civ: « manifestation de volonté destinée à produire des effets de droit » (Guillien, Vincent 2007: 11)

Szczegółowego podziału polisemii dokonuje Cornu (2005: 101-107), który wyróżnia: polisemię spójną, koherentną oraz polisemię nieregularną (*polysémie cohérente* i *polysémie désordonnée*).

Postuluje się, aby w tekstach prawnych nie występowały homonimy, bowiem niezależnie od intencji redaktora tekstu zwroty równokształtne zostaną odczytane tak samo (Zieliński 1999: 59). „Należy odnotować szczególną kłopotliwość takich sytuacji, gdy co najmniej niektóre z wielu znaczeń są bliskoznaczne. Znane są w historii prawa karnego i cywilnego kłopoty z różnymi bliskoznacznymi znaczeniami wyrazów *bliski* czy zwłaszcza *najbliższy*, a w prawie rodzinnym ze znaczeniami terminu rodzina (tworzą ją już mąż i żona, bądź dopiero wraz z dziećmi itp.)” (ibidem. 1999: 59).

Sourieux, Lerat (1975: 34), podają następujące przykłady wieloznaczności homonimicznej francuskiego języka prawa:

(12)

parquet	prokuratura	parkiet
action	powództwo, sprawa sądowa	akcja
appel	apelacja	wezwanie telefoniczne
commettre	popęlnić zbrodnię	powołać biegłego
arrêt	orzeczenie, wyrok	aresztowanie
grosse	urzędowy odpis (aktu wyroku)	gros (dwanaście tuzinów)
minute	oryginał dokumentu (wyroku)	minuta
réserved	zastrzeżenie	zapas, rezerwa

Chociaż pożądaną cechą tekstów prawnych jest jednoznaczność i unikanie w nich wieloznaczności (Jadacka 2006: 101), w praktyce okazuje się, że polisemia i homonimia bardzo często zaburzają ich jasność i precyzję. Utrudnia to zdecydowanie proces przekładu i stanowi problem dla tłumacza, który musi bezwarunkowo zdawać sobie sprawę z wielości znaczeń terminów języka prawa, będącej źródłem problemów interpretacyjnych (por. Bourcier i Andreewsky 2008: 236)⁴⁶. Przykładami takich wieloznacznych terminów z dziedziny prawa i postępowania cywilnego mogą być proponowane przez Zedlera (2010: 93-96): *kurator* oraz *dowód*⁴⁷. Polisemia znaczeń tych terminów rodzi określone problemy translologiczne i „(...) mnoży na każdym kroku pułapki i niespodzianki” (Pieńkos 1999: 123). Chociaż polisemia jest obecna we wszystkich językach naturalnych, jednakże nie ma „(...) odpowiedników pól semantycznych między jednostkami leksykalnymi różnych języków (...)” (Pisarska i Tomaszewicz 1999: 94). Tylko wnikliwa analiza znaczeń terminów wieloznacznych pozwoli oddać w języku obcym ich właściwy sens w danym kontekście, przy czym słowniki bilingwalne niestety rzadko pozwalają na ustalenie ekwiwalentów pojęć wieloznacznych. „Czasem kontekst aktualizuje sens, który staje się jednoznaczny, czasem wieloznaczność jest zamierzona przez autora jako pewien zabieg stylistyczny (często stosowany w sloganach reklamowych, grach słownych). Jeżeli zatem efekt ten jest zamierzony, to trudność przekładu polega na osiągnięciu tej samej wieloznaczności w tekście docelowym. Natomiast jeżeli tłumacz poprzez dobór środków językowych wprowadził wieloznaczność do przekładu, w którym efekt ten nie był zamierzony przez autora, to jest to błąd” (Pisarska, Tomaszewicz

⁴⁶ Bourcier, D., Andreewsky, E. 2008. *Traduction et polysémie: un exemple de traitement automatique en informatique juridique* (<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubF104/F104P2ch2.html>). (13.01.2012)

⁴⁷ Zedler (2010) podaje następujące znaczenia terminu *kurator*: 1) pracownik wymiaru sprawiedliwości (np.: kurator w sprawach rodzinnych); 2) kurator jako przedstawiciel ustawowy; 3) kurator ustanawiany wyłącznie jako przedstawiciel strony w postępowaniu cywilnym; poza tymi znaczeniami w polskim prawie występują także inne podmioty zwane kuratorami np.: 1) kurator ustanawiany dla podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego; 2) kuratorzy ustanawiani w razie śmierci określonej osoby w celu wszczęcia lub kontynuowania procesu, w którym osoba ta byłaby lub była stroną. Termin *dowód* używany jest natomiast w znaczeniu: 1) środka dowodowego; 2) czynności dowodowej (czyli dowodzenia albo udowodnienia); 3) postępowania dowodowego; 4) czynnika przekonującego sąd o istnieniu albo nie istnieniu określonego faktu; 5) dokumentu, przedmiotu oględzin i przedmiotu utrwalającego i przenoszącego obrazy lub dźwięki. (por. Zedler 2006)

1996: 151). Przykładowo, w jednym z rozporządzeń Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej (UKIE), a dokładniej *Rozporządzeniu nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000r. w sprawie postępowania upadłościowego*, wieloznaczność językowa terminów francuskich przyczyniła się do powstania błędów, które w efekcie spowodowały zmianę znaczenia oraz doprowadziły do niespójności tłumaczonego tekstu (P. Nowak 2006)⁴⁸.

Poniżej przedstawiono przykłady polisemii i homonimii wyodrębnione przez autorkę w analizowanych tekstach umów polskich:

(13)

strona	strona w umowie strona umowy strona, bok
właściwość	właściwość sądu cecha, charakterystyka
przedmiot	przedmiot umowy rzecz
rozporządzenie	akt normatywny rozporządzenie majątkowe
pożyczać	pożyczać komuś pożyczać od kogoś

W analizowanych francuskich tekstach umów, autorka zidentyfikowała następujące przykłady polisemii i homonimii:

(14)

garantie	gwarancja (charakter umowny) rękojmia (z mocy prawa)
bail	najem dzierżawa
location	najem dzierżawa
bailleur	wynajmujący wyzierżawiający
fermage	czynsz dzierżawny dzierżawa
louer	wynająć, wydzierżawić komuś wynająć, wydzierżawić od kogoś chwalić
prêteur	użyczający

⁴⁸ Termin *actif* (art. 30) przetłumaczono jako *aktywa* zamiast *majątek*; (ii) termin *acte* (art. 13) przetłumaczony został jako *dokument* zamiast *czynność prawna*; (iii) *condition* (art. 4) przetłumaczono jako *warunek* zamiast *przesłanka*; (iv) *ouverture* (art. 5) natomiast jako *otwarcie* zamiast *wszczęcie postępowania*.

	pożyczkodawca
emprunteur	biorący do używania pożyczkobiorca
preneur	najemca dzierżawca
redevance emphytéotique	czynsz wieczysty renta gruntowa
affermage	wydzierżawienie dzierżawa czynsz dzierżawny
bien	dobro grunt nieruchomość pożytek majątek mienię
obligation	zobowiązanie obligacja
objet	rzecz przedmiot umowy cel artykuł, wyrób, produkt
police	polisa policja
charges	zobowiązania warunki koszty, opłaty, nakłady
condtion	warunek przesłanka
décision	decyzja postanowienie (uchwała) orzeczenie
exécution	wykonanie zobowiązań egzekucja (stracenie skazańca) postępowanie egzekucyjne
mandat	pełnomocnictwo, prokura mandat poselski przekaz pocztowy, bankowy nakaz płatniczy umowa o świadczenie usług (zlecenie)
délibération	obradowanie, narada postanowienie uchwała rozważa
conclusion	zawarcie umowy podsumowanie

Polisemia i homonimia terminologii prawniczej rodzi wiele problemów tłumaczeniowych. Problemom przekładu terminologii polisemicznej poświęcono w teorii przekładu wiele miejsca. Teoretycy zwracają uwagę na to, że „jeden leksem może odsyłać do wielu conceptów (znień), ale niekoniecznie w ten sam sposób w różnych językach” (Pisarska i Tomaszewicz 1996: 92). Aby uniknąć błędów tłumaczeniowych wynikających z wieloznaczności terminów należałoby najpierw przed przystąpieniem do tłumaczenia ustalić pole znaczeniowe danego terminu i przeanalizować kontekst, w jakim ten termin występuje. Przydatna może okazać się również znajomość instytucji prawnych występujących zarówno w języku docelowym jak i w języku przekładu.

1.3 Synonimia

Analizując język prawa należy zwrócić uwagę na synonimię. Choć jest to zjawisko niepożądane tłumacze tekstów sformułowanych w tym języku bardzo często borykają się z ekwiwalentami, pozostającymi wobec siebie w relacji synonimii. Największą trudnością nie jest ustalenie podobieństw, ale dostrzeżenie różnic między wyrazami pokrewnymi semantycznie, gdyż synonimy używane są w dwóch znaczeniach: jako wyrazy *jednoznaczne*, ale również, a właściwie przede wszystkim jako wyrazy *bliskoznaczne* (Jadacka 2006: 102). Całkowita jednoznaczność (równoznaczność) jest raczej rzadkością i występuje głównie w przypadku pary wyrazów, z których jeden jest zapożyczeniem z języka obcego, a drugi jego rodzimym odpowiednikiem (np.: *leksyka* i *słownictwo*, *nominativus* i *mianownik*). Choć, „(...) pod względem semantycznym takie pary wyrazów stanowią dublety, to różnią się pod względem stylistycznym. Warto zatem wyróżnić synonimy semantyczne i synonimy stylistyczne” (Choduń 2007: 153). Synonimy semantyczne są to wyrazy, które różnią się od siebie znaczeniami pobocznymi, odcieniami znaczeniowymi jak również stopniem intensywności (np.: *obawiać się*, *bać się*). Synonimy stylistyczne z kolei, stanowią taką grupę wyrazów, które różnią się przede wszystkim barwą, aczkolwiek mogą również występować różnice znaczeniowe między nimi, a zatem stopniem żywotności i rozpowszechnienia. Można zatem wyróżnić synonimy stylistyczne, różniące się barwą uczuciową np.: *zejść z tego świata*, *umrzeć*, *zdechnąć*; czy też *dziecko*, *dzidzius*, *bachor*. Synonimy stylistyczne, różnią się też występowaniem w czasie i można tu wymienić wyrazy przestarzałe i współczesne (np.: *ciżemki* i *mokasyny*). Synonimy stylistyczne mogą również występować w odmiennych stylach wypowiedzi (w stylu oficjalnym: *finansujący*, *korzystający* a w stylu potocznym: *leasingodawca*, *leasingobiorca*). Synonimy stylistyczne mogą ponadto oddawać różnice terytorialne (ogólnopolskie: *kartofel* i poznańskie: *pyra*) oraz środowiskowe (ogólnopolskie: *adwokat*; żargon więzienny: *papuga*).

Zjawisko synonimii jest różnie interpretowane. Bywa, że występowanie terminów synonimicznych w obrębie jednego tekstu prawnego jest krytykowane jako brak spójności bądź też jako efekt zwykłej niedbałości, natomiast z drugiej strony wysuwane są postulaty, że synonimia wzbogaca słownictwo i pozwala uniknąć „niezgrabnych powtórzeń” (Bissardon 2005: 431). Przy czym należy podkreślić, że „O ile stosowanie synonimii w języku ogólnym uważa się za przejaw erudycji i elokwencji, w przypadku języków specjalistycznych dąży się do jej unikania na ile jest

to możliwe z obawy przed wprowadzeniem niepożądanego konfliktu” (Kacprzak 1997: 85). Niektórzy językoznawcy twierdzą, że w języku naturalnym, niezależnie od tego czy jest to język ogólny czy specjalistyczny rzadko spotyka się prawdziwe synonimy, natomiast bardzo dużo występuje *synonimów pozornych* (Cornu 2005: 173-175). Sztandarowymi przykładami tego typu są francuskie terminy *dommage* i *préjudice*, *accusé* i *prévenu* czy też *légal* i *licite*, a w języku polskim natomiast *umowa* i *kontrakt* lub czasowniki *pożyczyć* i *użyć*.

Francuskie słowo *dommage* oznacza w rozumieniu potocznym zarówno straty materialne (*dégâts matériels*), jak i niematerialne (*dégâts immatériels*). Szkoła niemajątkowa określana jest tradycyjnie jako szkoda moralna (*préjudice moral*, albo *dommage moral*). Orzecznictwo francuskie definiuje szkodę moralną bardzo szczegółowo jako jednoznacznie ze szkodą niemajątkową.

Termin *accusé* (oskarżony) oznacza osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa i występku a stawającą przed francuskim Sądem Przysięgłych, z kolei termin *prévenu* (obwiniony, podejrzany) dotyczy osoby, która odpowiada za wykroczenia przed francuskim *Tribunal Correctionnel* (Wydział Karny) albo francuskim *Tribunal de Police* (Wydział ds. Wykroczeń). Konieczne jest rozróżnienie tych terminów w trakcie tłumaczenia. *Légal* oznacza zgodny z ustawą, ustawowy natomiast *licite* legalny, dozwolony ogólnie zgodny z prawem. Jeżeli chodzi o terminy *umowa* i *kontrakt* to polski ustawodawca, zasadniczo nie posługuje się terminem *kontrakt* (wyjątek: „kontrakt socjalny”), używa on raczej terminu *umowa* ponieważ „kontrakt ma szczególne konotacje i nie powinien być używany w odniesieniu do umów cywilnoprawnych (...)” (Jopek-Bosiacka 2006: 92-93). Termin *kontrakt* pojawia się w dyskursie prawniczym jako np.: „odpowiedzialność kontraktowa”, w prawie handlowym międzynarodowym, w obrocie międzynarodowym. W sensie potocznym jako „kontrakt z zagranicznym kontrahentem” na określenie umowy handlowej zawieranej z zagranicznym podmiotem. Ponadto, terminu *kontrakt* używa się w odniesieniu do umowy zlecenie na pewien okres czasu: „praca na kontrakt”. Powszechne jest także użycie terminu: „kontrakt menedżerski” zamiast „umowy o zarządzanie”. Termin *kontrakt* używany jest też często w języku potocznym zamiast terminu *umowa*.

Czasowniki *pożyczyć* i *użyć* w języku ogólnym stosowane są zamiennie, jako synonimy, jednakże w języku prawnym mają różne znaczenie. *Pożyczenie* jest zdefiniowane w Kodeksie cywilnym (art. 720) i oznacza, że otrzymamy z powrotem rzecz taką samą (tego samego rodzaju i gatunku), ale nie taką samą, ponieważ można *pożyczyć* jedynie pieniądze lub rzeczy oznaczone co do gatunku. *Użyczenie* z kolei oznacza, że zgodnie z art. 710 k.c. powinniśmy otrzymać taką samą rzecz oznaczoną co do tożsamości. Zatem potoczny zwrot „wypożyczenie książki” nie jest ścisły z prawnego punktu widzenia, bo sugeruje „umowę pożyczki” (art. 720 k.c.), która, nie zobowiązuje czytelnika do zwrotu tej samej książki.

W analizowanych umowach prawa zobowiązań można zauważyć występowanie wyrazów problematycznych, które są pokrewne semantycznie, natomiast nie są jednoznaczne. Brak znajomości pól semantycznych tych wyrazów przy dobieraniu terminów w trakcie tłumaczenia może prowadzić do zmiany znaczenia tekstu docelowego. Tłumacz może bardzo łatwo popełnić także błędy rejestru wynikające z zastosowania terminu języka potocznego albo prawniczego zamiast prawnego i odwrotnie. Dzieje się tak, gdy tłumacz używa zamiennie terminów o podobnym znaczeniu nie zwracając uwagi na rejestr języka docelowego. Błędem rejestru jest przykładowo używanie w polskim języku prawa zamiennie

terminów języka potocznego *dzierżawa wieczysta* zamiast prawnego *użytkowanie wieczyste* czy też zwrotu *podpisać umowę najmu* zamiast *zawrzeć umowę najmu*.

Poniżej autorka zaprezentowała przykłady problematycznych terminów, francuskich tylko pozornie jednoznacznych, typowych dla umów odnoszących się do czasowego używania rzeczy. Zestawione terminy to terminy, których rozróżnienie może nastęrczać wiele trudności tłumaczom, zwłaszcza że dostępne słowniki nie są w tym względzie pomocne⁴⁹. W tabelach zestawione zostały zatem następujące terminy:

(15) *bail / location / louage de choses*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. bail; 2. location; 3. louage de choses	1. najem, dzierżawa; 2. najem, dzierżawa; 3. najem rzeczy (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Terminy te nie są pełnymi synonimami, nie mogą być stosowane zamiennie. Termin <i>louage de choses</i> jest raczej określeniem przestarzałym zastosowanym we francuskim Kodeksie cywilnym. Obecnie stosuje się terminy <i>bail</i> i <i>location</i> . <i>Bail</i> używany jest z reguły w odniesieniu do nieruchomości, natomiast <i>location</i> do ruchomości, bądź nieruchomości umeblowanych. Zdarza się, że w języku prawniczym terminy te używane są zamiennie. Tłumaczenie tych terminów na język polski jest problematyczne, a ich stosowanie zależy od kontekstu. Dodatkowy problem stanowi polisemiczność obydwu terminów <i>bail</i> i <i>location</i> , które znaczą zarówno najem jak i dzierżawę.	

(16) *locataire / preneur / métayer / fermier / emphytéote / locateur*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. locataire; 2. preneur; 3. métayer; fermier; 5. emphytéote; 6. locateur	1. dzierżawca, najemca, lokator 2. dzierżawca, najemca, lokator; 3. dzierżawca; dzierżawca; 5. dzierżawca wieczysty, emfiteuta; 6. pracownik, przedsiębiorca (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te terminy tylko z pozoru są synonimiczne. Ich stosowanie w nieodpowiednim kontekście może prowadzić do powstawania błędów rejestru w tłumaczeniu. Zakresy znaczeniowe terminów <i>locataire</i> i <i>preneur</i> co prawda są takie same, ale o ich zastosowaniu w umowie decyduje kontekst. Termin <i>métayer</i> jest określeniem dzierżawcy typowym dla francuskiej umowy połowicznej (<i>bail à métayage</i>), natomiast <i>fermier</i> to określenie dzierżawcy w umowie dzierżawy rolnej (<i>bail à ferme</i>). Termin <i>emphytéote</i> to z kolei dzierżawca we francuskiej umowie o dzierżawę wieczystą. Termin <i>locateur</i> natomiast jest terminem przestarzałym, rzadko używanym obecnie. Występuje w wyrażeniach typu: <i>locateur de services</i> w umowie o najem usług lub pracy <i>louage de service</i> lub <i>louage de travail</i> jako pracownik lub w umowie o dzieło <i>louage d'ouvrage</i> jako <i>locateur d'ouvrage</i> czyli przedsiębiorca.	

⁴⁹ W poniższych tabelach autorka zestawiała terminy z tekstów analizowanych umów francuskich z podobnymi semantycznie lub też graficznie terminami z zakresu prawa zobowiązań w celu uwypuklenia różnic w zakresie pól semantycznych tych terminów. Zostały one pogrupowane w pierwszej kolumnie (patrz: terminy problematyczne). Ich ekwiwalenty słownikowe zawiera kolumna druga (patrz: ekwiwalenty słownikowe). Całość została opatrzona komentarzem autorki, w którym dokonuje ona rozróżnienia między tymi terminami.

(17) *loueur / logeur / bailleur*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. <i>loueur</i> ; 2. <i>logeur</i> ; 3. <i>bailleur</i>	1. wynajmujący, wynajemca, dający w najem, zleceniodawca 2. wynajmujący umeblowane pokoje; 3. wynajmujący, wdzierżawiający; (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Termin <i>loueur</i> zarezerwowany jest dla osób, które zawodowo zajmują się wynajmowaniem np.: <i>loueur des voitures</i> (osoba dająca w najem samochody), z kolei <i>loueur d'ouvrage</i> to też zleceniodawca danej roboty, pracy. Termin <i>loueur</i> nie może być zatem użyty w umowie najmu czy dzierżawy, gdzie stosowany jest zwykle termin <i>bailleur</i> na określenie osoby oddającej w najem lub dzierżawę. Z kolei termin <i>logeur</i> oznacza właściciela umeblowanych pokoi, które oddawane są przez niego w najem. Tak więc ten termin też nie może być stosowany zamiennie z terminem <i>bailleur</i> w umowie najmu.	

(18) *commodat / prêt-à-usage / prêt de consommation*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. <i>commodat</i> ; 2. <i>prêt-à-usage</i> ; 3. <i>prêt de consommation</i>	1. użyczenie ; 2. użyczenie ; 3. pożyczka
KOMENTARZ	Obydwa terminy <i>commodat</i> i <i>prêt-à-usage</i> są definiowane we francuskim kodeksie Cywilnym i są synonimami. Ich zakresy znaczeniowe pokrywają się. Niemniej jednak <i>Commodat</i> czyli komodat lub użyczenie, ustawą Loi n°2009-526 z dnia 12 maja 2009 ⁵⁰ zostało wycofane i zastąpione terminem <i>prêt-à-usage</i> . Ten termin funkcjonuje od 2009 roku i jest obowiązujący dnia dzisiejszego. W tłumaczeniu terminu użyczenie na język francuski należy pamiętać aby stosować termin obowiązujący czyli <i>prêt-à-usage</i> , a nie <i>commodat</i> . Poza tym, należy pamiętać aby w przekładzie konsekwentnie stosować jeden termin. Stosowanie zamiennie <i>prêt-à-usage</i> i <i>commodat</i> w obrębie jednego tekstu mogłoby wprowadzić niejasność do tłumaczonego tekstu i wprowadzić błąd odbiorcę. Ponadto, termin <i>prêt-à-usage</i> dotyczący użyczenia rzeczy niezusuwalnych powinien zostać odróżniony od terminu <i>prêt de consommation</i> (inaczej <i>mutuum</i>), który w prawie cywilnym oznacza pożyczkę polegającą na otrzymaniu od wierzyciela określonej ilości rzeczy zamiennych (czyli zużywalnych) na własność z obowiązkiem zwrotu przez dłużnika takiej samej ilości rzeczy tej samej jakości.	

⁵⁰<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020604162&categorieLien=id>

(19) *redevance / ferme/ loyer / canon emphytéotique*

	Terminy problematyczne 1. redevance ; 2. ferme ; 3. loyer; 4. canon emphytéotique	Ekwiwalenty słownikowe 1. należność, czynsz, opłata ; 2. czynsz dzierżawny, dzierżawa; 3. czynsz mieszkaniowy lub dzierżawny; czynsz wieczysty (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te cztery terminy nie są pełnymi synonimami. Termin <i>redevance</i> jest hyperonimiczny w stosunku do terminu <i>ferme</i> , <i>loyer</i> oraz <i>canon emphytéotique</i> . Termin <i>loyer</i> jest polisemiczny więc jest używany w zależności od kontekstu zarówno w umowach najmu jak i dzierżawy oraz leasingu. Natomiast termin <i>ferme</i> jest terminem typowym dla umowy dzierżawy (<i>bail à ferme</i>) i jest stosowany tylko w tej umowie, w umowie najmu lokalu mieszkalnego stosowany jest termin <i>loyer</i> . Termin <i>canon emphytéotique</i> jest terminem przestarzałym i rzadko obecnie stosowanym w umowach dotyczących dzierżawy wieczystej <i>bail emphytéotique</i> we Francji. W analizowanej umowie francuskiej dzierżawy wieczystej używany jest termin <i>redevance</i> . Jak wynika z powyższej analizy, wymienione terminy, chociaż ich zakres znaczeniowy jest podobny nie są pełnymi synonimami i nie mogą być stosowane zamiennie, ponieważ doprowadziłyby do powstania błędów rejestr. Decydującym czynnikiem jest kontekst. Tłumacze języka francuskiego muszą być bardzo ostrożni przy wyborze odpowiedniego francuskiego ekwiwalentu dla polskiego terminu <i>czynsz</i> .	

(21) *dommages-intérêts / indemnité*

	Terminy problematyczne 1. dommages-intérêts ; 2. indemnité	Ekwiwalenty słownikowe 1. odszkodowanie, 2. odszkodowanie, dodatek, zasilek, zapomoga (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Obydwa terminy przysparzają wielu problemów tłumaczom. Obydwa terminy dotyczą odpowiedzialności cywilnej i nie są pełnymi synonimami. Termin <i>dommages-intérêts</i> to odszkodowanie wynikające z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania umownego. <i>Indemnité</i> to np. <i>indemnité d'ancienneté</i> – dodatek za usługę lat, a także odszkodowanie za szkodę spowodowaną przestępstwem.	

(22) *possesseur / propriétaire / détenteur*

	Terminy problematyczne 1. possesseur ; 2. propriétaire ; 3. détenteur	Ekwiwalenty słownikowe 1. posiadacz, 2. właściciel, 3. posiadacz, okaziciel (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Termin <i>possesseur</i> oznacza osobę, która jest posiadaczem danej rzeczy, może nią rozporządzać ale nie musi koniecznie posiadać prawa własności do danej rzeczy. Natomiast termin <i>propriétaire</i> oznacza osobę, która posiada prawo własności do danej rzeczy. Termin <i>détenteur</i> oznacza osobę, która czasowo jest posiadaczem danej rzeczy, którą musi zwrócić po upływie określonego czasu (np.: dzierżawca, depozytariusz.).	

(23) *stipulation / disposition*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. stipulation ; 2. disposition	1. klauzula, warunek umowy, zastrzeżenie umowne, postanowienie umowne; 2. postanowienie, przepis, rozporządzenie, dysponowanie (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te dwa terminy są bliskoznaczne, jednak nie identyczne. Używane są często błędnie zamiennie na określenie warunków, postanowień umownych, a w gruncie rzeczy ich zastosowanie jest ściśle określone. Termin <i>stipulation</i> odnosi się bowiem do warunków zawartych w umowie, traktacie, układzie bądź też konwencji międzynarodowej np.: <i>stipulation d'un contrat, d'un traité, d'un accord</i> lub <i>d'une convention internationale</i> . Natomiast termin <i>disposition</i> odnosi się do przepisów ustawy (<i>disposition d'une loi</i>), dekretu (<i>disposition d'un décret</i>) i z reguły termin ten odnosi się do czynności prawnych jednostronnych.	

Po przeanalizowaniu zjawiska synonimii w odniesieniu do umów prawa zobowiązań i scharakteryzowaniu powyższych terminów problematycznych można zauważyć, że często terminy postrzegane jako synonimy nie są kompletnymi synonimami i w rzeczywistości są jedynie pokrewne semantycznie. Niemniej jednak, terminy te są trudne do rozróżnienia i w trakcie tłumaczenia to tłumacz musi podjąć decyzję jaki ekwiwalent zastosować w danym kontekście. W tym celu musi wykazać się specjalistyczną wiedzą z zakresu prawa, a niekiedy nawet zwrócić się o pomoc do specjalisty.

Tłumacz musi ponadto pamiętać, że „Budowanie jednoznaczności czy precyzyjności tekstów prawnych to konsekwentne stosowanie terminów prawnych, które są jedną z głównych przyczyn niezrozumiałości tekstów prawnych.” (Jopek-Bosiacka 2006: 30). Należy podkreślić, że do oznaczenia jednakowych pojęć powinno się używać w przykładzie jednakowych określeń, natomiast różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami (§ 10 ZTP). Ekwiwalenty powinny być stosowane w przykładzie w sposób konsekwentny, a więc w obrębie jednego dokumentu lub dokumentów dotyczących określonej dziedziny nie powinno się stosować kilku różnych terminów synonimicznych na określenie jednego pojęcia, bowiem terminy te mogą być różnie interpretowane.

Słusznie zauważa Zieliński (1999: 59), iż zakłada się, że w tekstach prawnych nie występują synonimy, i że dwom różnokształtnym (co do formy) wyrazom bądź też wyrażeniom nadaje się różne znaczenia. Niemniej jednak, jest to tylko założenie interpretacyjne i w rzeczywistości „zwroty różnokształtne zostaną różnie odczytane” niezależnie od intencji konkretnego redaktora tekstu.

1.4 Zwroty niedookreślone znaczeniowo

Pozorne zaburzenie precyzji i jednoznaczności tekstu prawnego budują tzw. zwroty niedookreślone znaczeniowo, a więc po części nieostre zakresowo (Jopek-Bosiacka 2006: 32) (por. Zieliński 1999: 59). Stosowanie tego typu wyrażeń przez legislatora prowadzi do swoistej elastyczności tekstów prawnych i umożliwia ich dostosowanie do nieustannie

zmieniającej się rzeczywistości poprzez tzw. „luzy decyzyjne” (por. Malinowski 2006: 146). Dlatego „(...) zadaniem tłumacza nie jest uściślanie tego typu zwrotów, albowiem ich niedookreśloność ma charakter zamierzony (...)” (Jopek-Bosiacka 2006: 32-33).

Terminy niedookreślone i nieostre znaczeniowo funkcjonujące w francuskiej terminologii prawniczej mogą być następujące (Pieńkos 1999:107; Cornu 2005: 170):

(25)

agir de bonne foi [działać w dobrej wierze]
bonne foi en affaires [lojalność handlowa]
réserve mentale [zastrzeżenie potajemne]
faire foi [być miarodajnym]
vie en société [współżycie społeczne]
couvrir qn d'infamie, d'honte [okryć hańbą]
crime honteux [haniebna zbrodnia]
cause fondamentale [zasadniczy powód]
coutumes locales [zwyczaje lokalne]
main morte [martwa ręka, dobra martwej ręki]
morte-saison [martwy sezon]

W analizowanych umowach prawa zobowiązań znaleziono następujące przykłady terminów niedookreślonych i nieostrych znaczeniowo:

(26)

tacite reconduction [automatyczne przedłużenie, milczące przedłużenie]
en bon père de famille [z należytą gorliwością i starannością]
bourgeoisement [z należytą starannością]
jouissance paisible [swobodne korzystanie]
user paisiblement [swobodnie użytkować]
usages locaux [zwyczaje lokalne]
obligation de fidélité et d'honnêteté [obowiązek wierności i uczciwości]
bonne foi [dobra wiara]
bonnes mœurs [dobre obyczaje]
ordre public [porządek publiczny]
si bon semble au bailleur [jeśli taka jest wola wdzierzawiającego]
en agriculteur soigneux et actifs [dosł. jako rolnik troskliwy i czynny]
force majeure [siła wyższa]
cas fortuit [nagły przypadek]

Główna trudność w tłumaczeniu powyższych terminów polega na tym, że tłumacz nie jest w stanie ustalić jakie jest pole znaczeniowe terminu w języku źródłowym i docelowym, a w konsekwencji musi dokonać wyboru ekwiwalentu w sposób intuicyjny. Poza tym, z uwagi na zamierzony charakter niedookreśloności tekstów prawnych, tłumacz dokonując przekładu nie powinien uściślać zwrotów niedookreślonych, a jedynie przekazać w języku docelowym tę zamierzoną niedookreśloność.

2 Cechy gramatyczne

2.1 Konstrukcje bezosobowe

Występowanie konstrukcji bezosobowych jest swoistą cechą standaryzującą polski i francuski język prawa. Wynika to z ogólnie przyjętych w prawodawstwie zasad, że adresaci norm prawnych nie muszą być koniecznie wskazani z nazwy, a brak określeń imiennych podmiotów jest charakterystyczną cechą słownictwa polskich i francuskich aktów prawnych (Choduń 2007: 148). Bezosobowość charakteryzuje nie tylko praktykę orzeczniczą, ale także wszelką komunikację urzędową (Marczyk 2004:159). W poszczególnych gatunkach prawnych bezosobowość występuje w mniejszym bądź większym natężeniu. W porównaniu z tekstami aktów normatywnych analizowane umowy cechują się mniejszym stopniem bezosobowości. Niemniej jednak, w opisywanym języku prawniczym umów można odnotować pewną bezosobowość. W języku polskim realizowana jest ona przykładowo poprzez nieosobowe formy czasownika – bezokolicznik oraz formy zakończone na *-no*, *-to* lub *się*. W analizowanych umowach polskojęzycznych bezosobowość wprowadzają głównie formy zakończone na *-no*, *-to* lub zaimek zwrotny *się*:

(27)

akt odczytano i przyjęto
umowę zawarto i podpisano
umowę odczytano, zgodnie przyjęto i podpisano
umowę sporządzono
ustala się
stosuje się

Odpowiednikami powyższych struktur w języku francuskim mogą być poniższe konstrukcje:

(28)

lu et approuvé [odczytano i przyjęto]
fait en trois exemplaires [sporządzono w trzech egzemplarzach]
fait et passé aux lieu, jour, mois et an ci-dessus indiqués
[sporządzono w miejscu, dniu i miesiącu oznaczonym powyżej]
dont acte sur douze pages
[co stwierdza się w niniejszym akcie zawierającym 12 stron]

We francuskich umowach, bezosobowość wyrażana jest głównie poprzez konstrukcje pasywne, opisane w dalszej części pracy.

2.2 Strona bierna

Cechą charakterystyczną polskiego i francuskiego języka prawnego oraz prawniczego jest znacznie częstsze niż w innych rejestrach języka użycie strony biernej. W polskim języku prawa strona bierna wyraża się poprzez następujące konstrukcje:

(a) typ *BYĆ* + imiesłów bierny (np.: *jest robiony, zrobiony*);

- (b) typ *BYWAĆ* + imiesłów bierny (np.: *bywa robiony, zrobiony*);
- (c) typ *zostać* + imiesłów bierny dokonany (np.: *został przepisany*);
- (d) typ *zostawać* + imiesłów bierny dokonany (np.: *zostaje przepisany*);
- (e) konstrukcje z *się*, bazujące na formach 3. os. strony czynnej – tylko niedokonane (np.: *szkoła buduje się*) konstrukcje bazujące na imiesłowach biernych (Grzegorzczkowska 1998: 195):

Poniżej wybrano przykłady użycia strony biernej w polskich umowach regulujących używanie rzeczy:

- (29) Najemca *nie jest odpowiedzialny* za zużycie rzeczy będące wynikiem prawidłowego używania
[Le locataire *n'est pas responsable* de l'usage des choses résultant de leur usage correcte]
- (30) Nieruchomość będąca przedmiotem umowy *będzie przeznaczona* na cele rolnicze
[L'immeuble rural constituant l'objet du présent contrat *sera loué* à usage exclusivement agricole]
- (31) Akt *został* przez notariusza stronom *odczytany*
[Acte *a été lu* par le notaire aux parties.]
- (32) Umowa *zostaje zawarta* na czas oznaczony, to jest do dnia 8 lipca 2009r.
[Le contrat *est conclu* pour la période déterminée jusqu'au 8 juillet 2009.]

We francuskim języku prawa obserwuje się bardzo częste użycie strony biernej.

W analizowanych umowach francuskich konstrukcje bierne mają następującą postać:

- (a) czasownik posiłkowy być *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* na początku zdania i jest to tzw. *passif initial*
- (b) zaimek *il* + czasownik posiłkowy być *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* + (que) czyli tzw. *passif impersonnel*
- (c) rzeczownik + czasownik posiłkowy *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé*).

Passif initial to strona bierna z czasownikiem znajdującym się na pierwszym miejscu w zdaniu. *Passif initial* występuje bardzo często we francuskich wersjach konwencji międzynarodowych (np.: Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (Houbert 2005: 61)

Passif impersonnel to z kolei strona bierna o charakterze bezosobowym, utworzona z użyciem zaimka nieosobowego *il* na początku zdania, określana niekiedy także jako *voix impersonnelle* (strona bezosobowa) (por. Cornu 2005: 276). Umowy francuskie obfitują w tego typu konstrukcje. Zaimek *il* pełni tutaj rolę podmiotu pozornego, który jest zwykłym znakiem graficznym, nie oznacza rzeczywistej osoby, ani też przedmiotu wykonującego czynność, ma charakter neutralny (Grevisse 2010: 42). Podmiot znajduje się tu na drugim planie przez co zdanie zyskuje w kwestii stylistycznej (Houbert 2005: 62).

Strona bierna pozwala na przeniesienie nacisku w zdaniu z wykonawcy czynności na samą czynność (dopełnienie staje się podmiotem). Często bywa tak, że wykonawca akcji jest nieznany, bądź nie jest ważne kto daną akcją wykonuje. Jak zauważa Kaczmarek (2011: 98) „jeśli wykonujący czynność nie jest ważny lub nie chcemy go nazwać, to przedmiot czynności tzw. ‘bierny podmiot’ będzie poddawany czynności, a rzeczowy podmiot wykonujący nawet nie znajdzie się w zdaniu, a jeśli się znajdzie, to nie w funkcji podmiotu”.

Strona bierna, podobnie jak w języku angielskim, stosowana jest we francuskim języku prawa głównie w przypadku gdy podmiot poddany jest jakiejś czynności i kiedy wykonawca tej czynności pozostaje na drugim planie lub nawet jest pominięty np.: *La question a été réglée hier (Problem został rozwiązany wczoraj* tłum. Nowak-Korcz) (Darbelnet 1982: 58). Ponadto, we francuskim języku umów (w przeciwieństwie do języka kodeksu) praktycznie wcale nie stosuje się zaimka nieokreślonego *on*, co w konsekwencji prowadzi do częstego występowania konstrukcji pasywnych, a zwłaszcza konstrukcji pasywnych o charakterze bezosobowym.

Podmiotem logicznym we francuskim języku potocznym może być zaimek *on*. Wówczas w stronie biernej nie będzie wykonawcy czynności, np.: *On construit ce bâtiment rapidement* (Szybko buduje się ten budynek). *Ce bâtiment est construit rapidement* (Ten budynek jest szybko budowany). W języku prawa natomiast zamiast zaimka nieokreślonego *on*, np.: *On établit un procès-verbal des séances de l'Assemblée Générale* (dosł. Sporządza się protokół z posiedzenia Walnego Zgromadzenia) stosuje się zwykle formę strony biernej bezosobowej: *Il est établi un procès-verbal des séances de l'Assemblée Générale* (dosł. Sporządzany jest ‘zostaje’ protokół z posiedzenia Walnego Zgromadzenia).

Poniżej podano przykłady zastosowania strony biernej w tekstach francuskich umów regulujących używanie rzeczy⁵¹.

(33)

Seront garantis les dommages résultant des événements suivants: incendie, foudre, électricité, explosions, chute d'appareils de navigation aérienne et d'engins spatiaux, fumées, dommages électriques, tempête, grêle, neige sur les toitures, choc de véhicules, dégâts des eaux avec refoulement des eaux, inondations, fuites accidentelles de sprinklers, actes de vandalisme et attentats, glissements de terrain, effondrement, tremblements de terre, chute de pylônes, bris de glaces, catastrophes naturelles, responsabilité civile de propriétaire d'immeuble.

[Ubezpieczenie obejmuje szkody spowodowane (dosł. *Są ubezpieczone* szkody spowodowane): pożarem, uderzeniem pioruna, zwarciami instalacji elektrycznej, wybuchami, upadkiem sprzętu nawigacyjnego i statków powietrznych, dymem, szkodami elektrycznymi, burzą, gradem, śniegiem zalegającym na pokryciu dachowym, zderzeniem pojazdów, szkodami wyrządzonymi przez wody oraz przepompowywaniem wód, powodzią, przypadkowymi wyciekami z czujników

⁵¹ W niektórych przypadkach strona bierna w umowach francuskich tłumaczona jest na stronę czynną w języku polskim, ponieważ tłumaczenie w sposób dosłowny doprowadziłoby do zaburzenia składni w języku polskim i mogłoby brzmieć nienaturalnie.

przeciwpożarowych, aktami wandalizmu i zamachami, obsunięciami terenu, zapadliskami, trzęsieniami ziemi, upadkami masztów, stłuczeniami szyb, katastrofami naturalnymi, oraz szkody wynikające z odpowiedzialności cywilnej właściciela nieruchomości.]

Zaprezentowane poniżej konstrukcje z zaimkiem nieokreślonym, w roli podmiotu pozornego w postaci: *il* + *czasownik w stronie biernej* szczególnie podkreślają bezosobowy charakter normy prawnej, a także odzwierciedlają obiektywną rzeczywistość, a tym samym rodzaj prawdy ogólnej (Cornu 2005: 276-277; por. Sourieux, Lerat 1975: 46). Przykładowo:

(34)

Il ne sera accordé aucune réduction de prix du bail
[Czynsz dzierżawczy nie podlega obniżeniu (dosł. *Nie zostaje przyznana* zniżka).]

(35)

Il sera tenu comme indice de référence initial, l'indice du ... trimestre ... soit ...
[Jako wskaźnik wyjściowy *brany jest pod uwagę* wskaźnik z dnia ... kwartał... lub ...]

(36)

Il est expressément convenu qu'à défaut de paiement au terme convenu de tout ou partie du loyer des charges, du dépôt de garantie, et DEUX MOIS après un commandement de payer demeuré infructueux, la présente location sera résiliée de plein droit si bon semble au bailleur, sans aucune formalité judiciaire.
[*Strony uzgadniają, że z braku płatności w ustalonym terminie całości lub części czynszu, SLOT: depozytu gwarancyjnego; TLOT: kaucji i DWA MIESIACE po bezskutecznym wezwaniu do zapłaty, niniejszy najem zostaje rozwiązany z mocy prawa jeżeli taka jest wola wynajmującego, bez jakichkolwiek formalności sądowych.*]

(37)

Il est précisé que le PRENEUR ne peut se libérer de la redevance ni se soustraire à ses obligations en délaissant le fonds.
[*Strony precyzują, że DZIERŻAWCA nie może uchylić się od płatności czynszu ani od wypełniania obowiązków, porzucając tym samym nieruchomości.*]

(38)

Il est rappelé que la provision sur charges est révisable chaque année en fonction des dépenses réelles.
[*Strony postanawiają, że zaliczka na poczet kosztów eksploatacyjnych jest waloryzowana corocznie w zależności od faktycznie ponoszonych wydatków.*]

Przykłady strony biernej o konstrukcji: rzeczownik + czasownik posiłkowy *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* przedstawiono poniżej:

- (39) Le bail *est consenti*...
[Najem *zostaje zawarty*...]
- (40) Le bail *est résilié* de plein droit
[Najem *zostaje rozwiązany* z mocy prawa]
- (41) Le montant du dépôt de garantie *est indiqué* aux CONDITIONS PARTICULIÈRES du présent contrat
[Wysokość SŁOT: depozytu gwarancyjnego; TŁOT: kaucji *jest określona* w WARUNKACH SZCZEGÓŁOWYCH niniejszej umowy.]
- (42) Le montant du loyer *est révisé* chaque année à la date anniversaire du présent contrat sans que le bailleur ait à effectuer quelque notification ou formalité particulière.
[Wysokość czynszu *jest waloryzowana* corocznie, zawsze w dniu w którym niniejsza umowa została zawarta, bez konieczności spełniania przez wynajmującego jakichkolwiek dodatkowych formalności.]
- (43) L'immeuble donné en crédit-bail *est exclusivement destiné* à ...
[Nieruchomość oddana w leasing *jest przeznaczona* wyłącznie do...]
- (44) La chose prêtée *est estimée* à la valeur de ...euros
[Wartość przedmiotu użyczenia *szacuje się* na (dosł. *jest szacowana*) na kwotę ...euro]

2.3 Modalność deontyczna

W analizowanych tekstach umów z zakresu prawa zobowiązań to strony przystępujące do umowy mocą swoich decyzji regulują określone stosunki prawne. Strony zobowiązują się do spełniania określonych świadczeń, do wykonywania bądź zaniechania pewnych działań poprzez formułowanie nakazów, zakazów i dozwoleń. Dlatego też teksty te nacechowane są modalnością czyli informacją o określonym stosunku nadawcy do opisywanego stanu rzeczy (Grzegorzczkova 2004: 39). Stosunek mówiącego do treści może przyjąć formę: powiadomienia, pytania (interrogatywy), rozkazu (imperatywy) bądź też ekspresywy (gdzie szczególne miejsce zajmują życzenia tzw. optatywy). Te postawy moralne są wyrażane głównie gramatycznie i składniowo, natomiast rzadko leksykalnie. W języku prawa mamy do czynienia głównie z modalnością deontyczną (od gr. *déon* czyli *powinność, słusność*), która „odnosi się do świata norm i ocen i dotyczy działań człowieka, które z woli indywidualnego lub zbiorowego sprawcy są mu nakazane lub dozwolone” (Jędrzejko 1987: 19). Modalność deontyczna w języku prawa przejawia się głównie w wypowiedziach postulatywnych, zawierających modalności deontyczne. Zdania postulatywne zawierają „(...) nie tyle

stwierdzenie, że zachodzi pewien stan rzeczy (jak przy klasycznych konotacjach), ile wyrażanie przekonania, że dobrze by było, żeby zachodził pewien opisywany stan rzeczy, co prowadzi wprost do postawy nakłaniania (impresywności). Przekonanie o powinności opisywane jest jako modalność deontyczna (...)” (Grzegorzczukowa 2004: 45).

Modalność może być wyrażana za pomocą różnych środków językowych. W języku polskim, najczęściej spotykanymi środkami są: pełnoznaczne czasowniki deontyczne, czasowniki modalne, osobowe i nieosobowe predykatywy modalne konotujące bezokolicznik, jak również konstrukcje składniowe zobowiązujące określony podmiot do określonego zachowania się. W języku polskim obecne są również konstrukcje z *verbum* niedeontycznym w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego i przyszłego. W języku francuskim wyrażaniu modalności służą środki leksykalne, gramatyczne (konstrukcje z czasownikiem w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego i przyszłego), czasowniki modalne, czasowniki refleksywne, konstrukcje bezosobowe, afiksy słowotwórcze, imiesłowy czasu przeszłego oraz inne zwroty i wyrażenia niosące znaczenie modalne. Przy czym należy podkreślić, że środki służące wyrażaniu modalności w języku prawa, zarówno francuskim jak i polskim, różnią się od tych stosowanych w innych odmianach języka. Przykładowo tryb rozkazujący, stanowiący podstawowy środek gramatyczny wyrażający nakaz w innych odmianach języka, nie jest stosowany w języku prawa (ani polskim ani francuskim). Natomiast, czas teraźniejszy (lub przyszły) trybu oznajmującego, stosowany bardzo często do wyrażania modalności deontycznej w tekstach prawnych w języku polskim oraz francuskim, nie jest zazwyczaj używany jako jedyny wykładnik modalności deontycznej w mowie potocznej.

Wspomniane wyżej środki są nośnikami podstawowych znaczeń deontycznych, a mianowicie: (i) nakazu; (ii) zakazu; (iii) dozwolenia.

2.3.1 Nakaz

W polskim języku prawnym występuje wiele środków służących do wyrażania obowiązku. W analizowanym korpusie zarówno polsko- jak i francuskojęzycznym do najczęściej stosowanych środków wyrażających nakaz należy niewątpliwie tryb oznajmujący czasu teraźniejszego bądź przyszłego. Jest to sposób wyrażania modalności deontycznej, który nie występuje w języku potocznym. Najczęściej czasownik występuje w czasie teraźniejszym w trzeciej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej. Poniżej przykłady takich czasowników z umów polskich:

(45)

2. Wykaz wyposażenia lokalu **zawiera** załącznik nr 1 do niniejszej umowy.
[2. L'État de lieux du local constitue l'annexe n°1 au présent contrat.]

(46)

1. Wyzierżawiający **oddaje** do używania i pobierania pożytków nieruchomości określoną w § 1 umowy, a dzierżawca nieruchomości tę **przyjmuje** w dzierżawę.
[Le bailleur **donne** à titre de bail à ferme au preneur qui **prend** à bail l'immeuble rural mentionné ci-dessus dans le paragraphe 1 du présent contrat.]

- (47) Dla zabezpieczenia roszczeń Wynajmującego z tytułu czynszu najmu oraz z tytułu naprawienia szkód wyrządzonych w przedmiocie najmu, Najemca **wplaca** kaucję w wysokości 2.000 (dwa tysiące) złotych, co Wynajmujący niniejszym **potwierdza**.
[Afin de garantir au bailleur la bonne exécution d'obligations concernant le loyer et les réparations de l'objet du bail, le locataire **verse** une garantie au montant de 2.000 (deux mille) zlotys, ce que le bailleur **confirme** par la présente.]
- (48) 1. Wszelkie zmiany niniejszej umowy **wymagają** dla swojej ważności formy pisemnej.
[Toutes modifications du présent contrat **exigeront**, pour sa validité, une forme écrite.]
- (49) Wszystkie załączniki **stanowią** integralną część niniejszej umowy.
[Tout annexe **constitue** une partie intégrale du présent contrat.]

W języku francuskim nakaz może być również wyrażony za pomocą czasu teraźniejszego:

- (50) Pour l'exécution des obligations visées au présent contrat, le bailleur **fait** élection de domicile en sa demeure et le locataire dans les lieux loués.
[Miejscem wykonania zobowiązań niniejszej umowy wynajmujący **ustanawia** swoje miejsce zamieszkania, a najemca wynajęte lokale.]
- (51) Le bailleur **loue**, dans les conditions prévues par le présent contrat, au preneur qui les **accepte**, les locaux ci-après désigné à l'usage commercial, mixte, commercial et d'habitation.
[Wynajmujący **oddaje** w najem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszej umowie, Najemcy, który **bierze** w najem oznaczone poniżej lokale, do użytku handlowego, mieszanego, handlowego i mieszkalnego]
- (52) Le droit de chasse **appartient** aux bailleurs, pour eux mêmes, les personnes qu'ils autoriseraient à l'exercer ou auxquelles ils le loueraient ou le céderaient sans limitation. Les preneurs **se réservent** le droit d'être indemnisés en cas de dégâts causés par le gibier.
[Prawo do wykonywania polowania **należy** do wydierżawiających, do osób którym udzielą oni pozwolenia na wykonywanie polowania lub do tych, którym je wydierżawiają lub odstąpią bez ograniczeń. Dzierżawcy **zastrzegają** sobie prawo uzyskania odszkodowania w przypadku wystąpienia szkód łowieckich]

Czasownik może występować również w trzeciej osobie trybu oznajmującego ale w czasie przyszłym, jak w poniższych przykładach w języku polskim:

- (53) Stan określonej w § 1 nieruchomości **stwierdzony zostanie** w protokole przekazania sporządzonym przez strony niezwłocznie po podpisaniu niniejszej umowy, nie później niż w terminie 3 dni.
[L'état de l'immeuble mentionné dans le paragraphe 1 **sera déterminé** dans l'état des lieux établi par les parties immédiatement après la signature du présent contrat, au plus tard dans le délai de 3 jours.]
- (54) 3.Podstawą ustalenia stanu technicznego lokali, o których mowa w § 2 umowy **będzie** protokół odbiorczy sporządzony i podpisany przez obie strony niezwłocznie po wydaniu przedmiotu najmu.
[La base de l'établissement de l'état technique des locaux dont il est question dans le § 2 du présent contrat **sera** l'état des lieux dressé et signé par les deux parties immédiatement après la remise de l'objet du bail.]
- (55) Le locataire / propriétaire **exécutera** les travaux ci-après décrits:.....
[Najemca / właściciel **wykona** następujące prace: ...]
- (56) Le preneur **fera** son affaire personnelle de tous troubles de jouissance causés par les autres occupants de l'immeuble, les voisins ou les tiers, et **se pourvoira** directement contre les auteurs de ces troubles, sans que le bailleur puisse en être tenu pour responsable.
[Najemca osobiście **odpowie** za wszelkie zakłócenia użytkowania spowodowane przez innych lokatorów nieruchomości, sąsiadów lub osoby trzecie i **wystąpi** bezpośrednio przeciwko nim bez angażowania do tego celu wynajmującego.]
- (57) Il **prendra** toutes les précautions utiles pour éviter le gel de tous les appareils, conduits et canalisations; il **supportera** les frais de réparations ou de dégâts de toute espèce, causés par l'inobservation des conditions ci-dessus.
[Najemca **podejmie** wszelkie środki aby zabezpieczyć urządzenia, przewody i kanalizację przed zamarznięciem; **poniesie** koszty napraw lub wszelkiego rodzaju szkód wynikających z niespełnienia powyższych warunków.]
- (58) Le preneur **s'acquittera** exactement des primes desdites assurances et en **justifiera** au bailleur, à toutes réquisitions de ce dernier, à peine de résiliation du bail.
[Najemca **uiści** składki ubezpieczeniowe powyższego ubezpieczenia i **uzasadni** to wynajmującemu, na każde jego żądanie pod rygorem rozwiązania umowy.]

W analizowanych umowach polskich wyodrębniono również czasowniki refleksywne w czasie teraźniejszym wyrażające nakaz, np.:

(59)

3. Do zapłaty wynagrodzenia, o którym mowa w ust. 2, *stosuje się* odpowiednio postanowienia § 4 ust. 2 i 3.

[Pour le règlement de l'indemnité, mentionné à l'alinéa 2, *sont applicables* les dispositions du paragraphe 4, alinéa 2 et 3.]

Poza wspomnianymi wyżej środkami gramatycznymi nakaz mogą wyrażać w języku polskim środki leksykalne i czasowniki modalne, a w szczególności takie zwroty jak: *powinien, musieć, należy, jest obowiązany, ma obowiązek, jest wymagane*. Należy podkreślić, że słowo *powinien* jest wieloznaczne i obok znaczenia nakazu ma ono co najmniej pięć podstawowych znaczeń, a mianowicie: (i) prognostyczne – wystawiające czyjeś przeświadczenie, że ze względu na pewną wiedzę dotyczącą powiązań między pewnymi faktami, jeżeli wystąpi jeden z nich, to wystąpienie drugiego będzie zgodne z oczekiwaniami; (ii) ocenne (aksjologiczne) – ktoś wyraża aprobatę lub dezaprobatę pewnego stanu rzeczy; (iii) normatywne – coś się komu nakazuje (zakazuje); (iv) doradcze – ktoś komuś radzi by dla osiągnięcia określonego celu zachował się w określony sposób; (v) opisowe – informuje się kogoś o stanie rzeczy polegającym na tym, że: komuś jest nakazane, że ktoś przeżywa jakąś ocenę, komuś się coś doradza. „(...) W każdym przypadku, w którym zwrot ‘powinien’ zawarty został w przepisie prawnym jako funktor główny, użyty jest on w sensie normatywnym, a zatem jako operator nakazu” (Zieliński 2010: 164).

W analizowanym materiale polskojęzycznym najczęściej pojawiają się jednak następujące jednostki: *jest zobowiązany, jest obowiązany, ma obowiązek, zobowiązuje się, wymaga*, natomiast czasowniki i predykatywy modalne *musieć, powinien* i *należy* w ogóle nie występują. Poniżej przedstawiono najczęściej występujące środki wyrażające nakaz:

(60)

Najemca *zobowiązany będzie* do zapłaty Wynajmującemu czynszu najmu w wysokości 1000 (tysiąc) złotych miesięcznie.

[Le locataire *sera tenu de* payer mensuellement au bailleur le loyer d'un montant de 1000 (mille) zlotys.]

(61)

Wynajmujący *zobowiązuje się* do niezwłocznego usunięcia na własny koszt wad przedmiotu najmu, jeżeli wady te uniemożliwiają korzystanie z przedmiotu najmu zgodnie z umową.

[Le bailleur *s'engage à* réparer immédiatement et à sa charge tous vices de l'objet bu bail si ces vices rendent impossible l'usage conventionnel de l'immeuble mentionné dans le paragraphe 1.]

(62)

Umieszczanie jakichkolwiek reklam, szyldów czy oznaczeń najemcy na zewnątrz budynku *wymaga* uzyskania pisemnej zgody wynajmującego.

[L'installation d'une publicité quelconque, d'une enseigne ou désignation du locataire à l'extérieur du bâtiment *nécessite* un accord écrit du bailleur.]

(63)

Dzierżawca **obligany jest** do prowadzenia racjonalnej gospodarki łowieckiej w oparciu o wieloletni plan hodowlany i roczny plan łowiecki, współdziałania z właściwym nadleśnictwem w ustalaniu stanów zwierząt łownych, zatrudnienia strażnika łowieckiego.

[Le bailleur **s'oblige à** assurer la gestion cynétique rationnelle en respectant le plan d'élevage pluriannuel et le plan de chasse annuel, ainsi qu'à coopérer avec l'Administration des Forêts compétente pour déterminer l'effectif de gibier chassable, l'engagement de garde de chasse.]

We francuskim języku prawnym występuje również wiele zwrotów służących do wyrażania obowiązku. Nakaz wyrażany jest tutaj głównie następującymi czasownikami: *devoir* (musieć, mieć powinność), *obliger* (zobowiązywać), *falloir* (*il faut* – trzeba, być koniecznym), *pouvoir* (móc), *ordonner* (nakazywać), *commander* (wymagać, żądać, nakazywać), *enjoindre* (nakazywać, przykazywać), *prescrire* (nakazywać, zlecić), *être tenu de* (być zobowiązanym), *exiger* (wymagać, żądać), *poursuivre* (dochodzić czegoś, ubiegać się o coś, dążyć do czegoś), *forcer* (zmuszać), *contraindre* (zmuszać). *être assujetti à* (być zmuszonym do).

W analizowanych umowach francuskojęzycznych wyrażeniu nakazu służą czasowniki lub ich derywaty występujące często z czasownikami posiłkowymi w czasie teraźniejszym bądź przyszłym trybu oznajmującego.

Najczęściej występującym czasownikiem wyrażającym nakaz w języku francuskim jest czasownik *obliger* (zobowiązywać) oraz jego derywaty. Poniżej przedstawiono zastosowanie czasownika *obliger à* (zobowiązywać do czegoś, do zrobienia czegoś), np.:

(64)

Néanmoins, si pendant ce délai il survient au Prêteur un besoin pressant et imprévu de sa chose, le juge peut, suivant les circonstances et à défaut d'accord entre les parties, **obliger** l'Emprunteur à la lui rendre.

[Niemniej jednak, jeśli w trakcie trwania umowy zajdzie nagle konieczność zwrotu rzeczy Użyczającemu, sędzia może w zależności od okoliczności i w przypadku braku porozumienia między stronami, **zobowiązać** Biorącego do używania do zwrotu używanej rzeczy.]

W badanych umowach francuskich bardzo często występuje również zwrot *être obligé de* (być zobowiązanym do), po którym następuje bezokolicznik, np.:

(65)

Le locataire **est obligé** (...) d'user paisiblement des locaux loués en respectant leur destination.

[Najemca **jest zobowiązany** swobodnie użytkować wynajęte pomieszczenia zgodnie z ich przeznaczeniem.]

(66)

Le bailleur **est obligé de** délivrer les éléments d'équipement en bon état de fonctionnement.

[Wynajmujący **jest zobowiązany** dostarczyć elementy wyposażenia w stanie umożliwiającym użytkowanie]

W analizowanym korpusie wielokrotnie pojawiły się niosące znaczenie nakazu czasowniki refleksywne w czasie teraźniejszym np.: *s'obliger à* (zobowiązywać się do czegoś, coś zrobić) lub *s'engager à* (zobowiązywać się do czegoś, do zrobienia czegoś):

(67)

Le crédit-preneur *s'oblige à* vérifier que les entreprises de travaux sont bien assurés en responsabilité civile exploitation.

[Korzystający **zobowiązuje się** sprawdzić czy przedsiębiorstwa wykonujące prace posiadają ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za szkody będące następstwem wypadków przy pracy.]

(68)

Ce bail est soumis aux dispositions du statut du fermage, aux usages locaux demeurés valables et notamment aux clauses et conditions suivantes que les preneurs *s'obligent*, solidairement entre eux à exécuter et accomplir:

[Niniejsza dzierżawa podlega przepisom odrębnym dotyczącym dzierżaw, obowiązującym zwyczajom lokalnym, a zwłaszcza następującym warunkom, które dzierżawcy **zobowiązują się** wzajemnie spełniać:]

(69)

Le bailleur *s'engage à* opter pour l'assujettissement à la TVA du loyer afférent aux lieux loués.

[Wynajmujący **zobowiązuje się** do opodatkowania kwoty czynszu za wynajmowane lokale.]

(70)

Le preneur *s'engage à* payer toutes les taxes qui viendraient s'ajouter au prix de la location.

[Dzierżawca **zobowiązuje się** uiszczać wszystkie podatki doliczane do czynszu dzierżawnego.]

(71)

Le crédit-preneur *s'engage à* rembourser au crédit-bailleur, sur simple demande, les primes d'assurances réglées pour compte commun par le crédit-bailleur.

[Korzystający **zobowiązuje się** zwrócić finansującemu, na jego prośbę, składki ubezpieczeniowe wpłacane na wspólny rachunek przez finansującego.]

Nakaz wyrażany jest także za pomocą zwrotu posesywnego *avoir obligation de* (mieć obowiązek coś zrobić), po którym stosuje się bezokolicznik:

(72)

De surcroît il **a l'obligation de** reconstruire les bâtiments même s'ils ont été détruits par cas fortuit, force majeure ou qu'ils ont péri par le vice de la construction antérieure au bail.

[Ponadto, **ma** on **obowiązek** odbudować budynki nawet jeśli zostały one zniszczone w wyniku zdarzenia losowego, działania siły wyższej lub które zostały zniszczone w wyniku wady konstrukcyjnej budynku istniejącej przed zawarciem umowy dzierżawy.]

Również zwrot *être tenu de* (być zobowiązanym do czegoś, być odpowiedzialnym za coś), po którym stosuje się bezokolicznik lub rzeczownik niesie znaczenie posesywne i wyraża nakaz, np.:

(73)

L'Emprunteur **est tenu de** veiller, en bon père de famille, à la garde et à la conservation de la chose prêtée.

[Biorący do używania **jest zobowiązany** czuwać z należytą starannością nad utrzymaniem rzeczy w stanie przydatnym do użytku.]

(74)

Un mois avant la régularisation annuelle, le bailleur **est tenu d'**adresser au locataire, un décompte par nature de charges. Il est également tenu de mettre les pièces justificatives des charges à sa disposition.

[Miesiąc przed corocznym uregulowaniem, wynajmujący **jest zobowiązany** do przekazania najemcy rozliczenia poszczególnych opłat. Jest także zobowiązany do udostępnienia mu dokumentów stanowiących podstawę rozliczenia.]

(75)

S'il emploie la chose à un autre usage, ou pour un temps plus long qu'il ne le devait, il **sera tenu de** la perte arrivée, même par cas fortuit.

[Jeżeli używa on rzeczy do innych celów lub dłużej niż powinien, **odpowiada** za powstałą szkodę nawet jeśli powstała ona w wyniku zdarzeń losowych.]

Powyższy zwrot może również wystąpić w konstrukcji z przyimkiem *à* (w) czyli w postaci *être tenu à* (być zobowiązanym do czegoś), po którym następuje rzeczownik. Tego typu konstrukcje pojawiały się jednak bardzo rzadko w analizowanym materiale.

Nakaz może być wyrażany w języku francuskim także za pomocą czasownika modalnego, np.: *devoir* (musieć, mieć powinność), który występuje głównie w trzeciej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej w czasie teraźniejszym bądź przyszłym trybu oznajmującego.

W analizowanych umowach francuskich zidentyfikowano liczne konstrukcje, w których czasownik modalny *devoir* występuje w trybie oznajmującym, w czasie teraźniejszym bądź przyszłym w połączeniu z czasownikiem w bezokoliczniku, wyrażając obowiązek, powinność zrobienia czegoś np.:

- (76) Il **doit** conserver en bon état d'entretien l'immeuble ainsi que les aménagements qu'il aura apportés.
[**Musi** utrzymać w należytym stanie użytkowania nieruchomości, jak również wyposażenie które wniósł do nieruchomości.]
- (77) Les preneurs **doivent** faire assurer contre l'incendie dès leur entrée en jouissance, leurs risques locatifs, ainsi que leur mobilier, bâtiments d'exploitation, bestiaux, matériel agricole, pailles, fourrages, récoltes en grange ou en meules.
[Dzierżawcy **muszą** ubezpieczyć od ryzyka pożaru od momentu zawarcia umowy dzierżawy nieruchomość, majątek ruchomy, budynki gospodarcze, trzodę, sprzęt rolniczy, słomę, pasze, zbiory w stodole lub w stogach.]
- (78) Le preneur **devra** occuper les lieux loués pour l'exercice de son activité, à savoir:
[Najemca **powinien** zajmować wynajmowane lokale w celu prowadzenia swojej działalności, a mianowicie]
- (79) Le preneur **devra** veiller à ce que la tranquillité et la qualité de l'immeuble et de son voisinage ne soient troublées en aucune manière du fait notamment de son commerce, de ses clients, de son personnel ou de ses fournisseurs.
[Najemca **powinien** czuwać nad tym, aby prowadzona przez niego działalność, jego klientela, personel oraz dostawcy w żaden sposób nie zakłócali spokoju na terenie nieruchomości oraz w jej otoczeniu.]
- (80) Les preneurs **devront**, pendant le cours du bail, entretenir tous les bâtiments en bon état de réparations locatives, si elles ne sont occasionnées ni par la vétusté, ni par le vice de la construction ou de la matière, ni par force majeure.
[Dzierżawcy **powinni**, w trakcie trwania umowy dzierżawy, utrzymywać budynki w należytym stanie, dokonując drobnych remontów i napraw, jeśli nie wynikają one ze zużycia budynku, z wad konstrukcyjnych ani też nie są spowodowane działaniem siły wyższej.]

Ponadto typowymi dla umów francuskojęzycznych są inne konstrukcje wyrażające nakaz, w których czasownik modalny *devoir* (w czasie teraźniejszym bądź przyszłym) łączy się z czasownikiem posiłkowym *être* (być) w bezokoliczniku, po którym następuje imiesłów czasu przeszłego. Poniżej przykłady:

- (81) (...) Au cas où cette faculté serait invoquée, un congé **devra être adressé** au preneur deux ans avant l'expiration de la sixième année du bail renouvelé.
[(...) W razie zaistnienia takiej sytuacji, wypowiedzenie umowy dzierżawy **powinno być doręczone** dzierżawcy dwa lata przed zakończeniem szóstego roku dzierżawy odnowionej.]

(82)

Le congé *doit être signifié* par lettre recommandée avec accusé de réception ou par acte d'huissier.

[O wypowiedzeniu umowy *powinno się poinformować* listem poleconym za potwierdzeniem odbioru lub w formie aktu doręczonego przez urzędnika sądowego do doręczeń.]

Odnotowano również jednostkowe użycie konstrukcji z czasownikiem *devoir* w formie imiesłowu czasu teraźniejszego w połączeniu z czasownikiem posiłkowym *être* (być) w bezokoliczniku i imiesłowu czasu przeszłego, np.:

(83)

(...) le premier paiement *devant être effectué* le ...

[(...) pierwszy czynsz *powinien zostać wpłacony* dnia ...]

Kolejnym przykładem niosącym znaczenie nakazu jest użycie rzeczownika *charge* (zobowiązanie, obowiązek, odpowiedzialność) występującego w zwrocie *être* (być) *à la charge de* (mieć obowiązek zrobienia czegoś, odpowiadać za coś) po którym występuje rzeczownik, np.:

(84)

L'entretien annuel des lignes et sommières, nécessaire pour permettre un tir dans des conditions de sécurité optimales, *est à la charge du* locataire. [Calańocznę utrzymywanie linii i stanowisk, konieczne do zachowania optymalnych warunków bezpieczeństwa podczas wykonywania polowania *jest obowiązkiem* dzierżawcy]

(85)

(...) Toutes les réparations *sont à la charge du* crédit-preneur, notamment celles qui s'avèreraient nécessaires par suite de vices ou malfaçons dans les constructions. (...)

[(...) Za wszystkie naprawy *odpowiada* korzystający, a zwłaszcza te które okazały się konieczne z powodu wad konstrukcyjnych (...).]

Nakaz może być również wyrażony w języku francuskim za pomocą przymiotników derywowanych od czasowników za pomocą afiksów. Do wyrażenia obowiązku podjęcia jakiejś czynności najczęściej stosuje się afiksy: *-able*, *-ible*. Derywowane w ten sposób przymiotniki przenoszą znaczenie potencjalności akcji. Jeżeli przymiotniki te użyte są predykatywnie, powstałe zdanie może nieść znaczenie deontyczne. Przykładowo przymiotnik *exigible* jest derywowany od czasownika *exiger* (wymagać, domagać się, żądać), a zatem oznacza cechę czegoś, czego można lub trzeba się domagać, a tym samym odnosi się do modalności deontycznej (por. J. Nowak 2011). Inny przykład stanowi przymiotnik *redevable* (dłużny, winien, zobowiązany), który również wyraża obowiązek. Poniżej przykłady zastosowania omówionych przymiotników:

(86)

En échange, le crédit-preneur *sera redevable* envers le crédit-bailleur d'une indemnité d'occupation égale au montant des redevances *exigibles* au cours de cette période.

[W zamian za to, korzystający *jest zobowiązany* wypłacić finansującemu odszkodowanie za nieuzasadnione zajmowanie miejsca w wysokości równej należności *wymaganej* za ten okres.]

(87)

À défaut par le preneur d'évacuer les locaux, il *sera redevable* au bailleur de plein droit, et sans aucun préavis, d'une indemnité d'occupation fixée d'ores et déjà à ... €, calculée prorata temporis, sans préjudice de tous droits à dommages-intérêts au profit du bailleur.

[W braku opuszczenia przez najemcę lokali *jest* on z mocy prawa *dłużny* wynajmującemu i bez żadnego wcześniejszego zawiadomienia odszkodowanie za nieuzasadnione zajmowanie lokalu ustalone odąd na kwotę€, obliczone stosownie do upływu czasu z zachowaniem prawa do odszkodowania na korzyść wynajmującego.]

2.3.2 Zakaz

Zakaz, a więc obowiązkowe zaniechanie wykonywania jakiejś czynności wyrażany jest w języku polskim najczęściej poprzez zaprzeczenie następujących wyrażen: *zezwała się, wolno, można* i zwrotu *jest dopuszczalne*, a zatem: *nie zezwała się, nie wolno, nie można, nie jest dopuszczalne (niedopuszczalne jest), jest niedopuszczalne*. Ponadto, zakaz wyrażony jest niekiedy poprzez zaprzeczenie nakazu wyrażanego słowem *należy* lub konstrukcją *nie może być obowiązany*. Znaczenie zakazu może być również wyrażone leksykalnie, np.: poprzez wyrażenie: *jest zakazane*, oraz czasownikami wyrażającymi zakaz np.: *zabrania się, zakazuje się*, itp.

W analizowanym korpusie polskojęzycznym najczęściej zakaz wyrażany jest poprzez zaprzeczenie dozwolenia w konstrukcjach *nie wolno* oraz *nie może*:

(88)

1. Najemcy *nie wolno* dokonywać zmiany przeznaczenia lokalu.
[Le locataire *n'a pas le droit de* changer la destination du local.]

(89)

Najemcy *nie wolno* oddawać lokalu w podnajem lub do bezpłatnego używania.
[Le locataire *n'a pas le droit de* sous-louer du local, ni de le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit.]

(90)

2. Biorącemu do używania *nie wolno* oddawać przedmiotu użyczenia do korzystania osobom trzecim.
[2. L'emprunteur *n'a pas le droit de* mettre l'objet du prêt à usage à la disposition des tiers.]

(91)

2. Korzystającemu **nie wolno**:

- 1) dokonywać przebudowy przedmiotu leasingu,
- 2) oddawać przedmiotu leasingu osobom trzecim do odpłatnego albo nieodpłatnego używania.

[2. Le Crédit-preneur **n'est pas autorisé**:

- 1) à modifier l'objet de crédit-bail,
- 2) à mettre l'objet de crédit-bail à l'usage gratuit ou payé à des tiers.]

(92)

Bez zgody wynajmującego najemca **nie może** zmienić przeznaczenia przedmiotu najmu, w szczególności dokonywać przebudowy pomieszczeń, innych przeróbek i adaptacji.

[Sans accord du bailleur, le locataire **ne peut pas** changer la destination de l'objet du bail, en particulier il n'est pas autorisé à transformer la disposition des pièces, à faire d'autres modifications ni adaptations.]

(93)

Dzierżawiony obwód łowiecki ani jego część **nie może** być oddawany osobie trzeciej do bezpłatnego używania ani poddzierżawiany.

[Le terrain de chasse constituant l'objet du bail ni aucune de sa partie **ne peut** être mis à la disposition des tiers à titre gratuit ni sous-loué.]

W analizowanym korpusie zakaz wyrażany jest niekiedy także poprzez konstrukcję: *nie jest uprawniony*, jak w poniższych przykładach:

(94)

Najemca **nie jest uprawniony** do oddania przedmiotu najmu w podnajem ani do bezpłatnego używania osobom trzecim bez zgody wynajmującego.

[Le locataire **n'est pas autorisé à** sous-louer l'objet du bail ni à le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit sans accord du bailleur.]

(95)

Dzierżawca **nie jest uprawniony** do oddania przedmiotu dzierżawy w poddzierżawę ani do bezpłatnego używania osobom trzecim bez zgody wydzierżawiającego.

[Le preneur **n'est pas autorisé à** sous-affermer l'objet du bail ni à le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit sans autorisation du bailleur.]

W języku francuskim z kolei, do wyrażania zakazu stosowane są następujące wyrażenia: *est puni* (jest karany), *est condamné* (jest skazany), *est déchu de* (pozbawia się prawa, traci się prawo), *est privé* (jest pozbawiony), *sont nulles* (są nieważne), *sont indignes* (są niegodziwe, niegodne), *il est interdit de* (jest zakazane), *il est défendu de* (jest zabronione), *ne peut* (nie może), *prohiber* (zabraniać), *interdire* (zakazywać), *défendre* (zabraniać).

W analizowanym korpusie francuskojęzycznym, do wyrażania zakazu, czyli braku dozwolenia najczęściej stosowany jest czasownik modalny *pouvoir* (móc) z negacją, występujący w trzeciej osobie w czasie teraźniejszym lub przyszłym w połączeniu z bezokolicznikiem, czyli w postaci *ne + pouvoir + bezokolicznik*, np.:

(96) Le PRENEUR **ne peut opérer** dans le fonds de changement pouvant en diminuer la valeur.
[Dzierżawca **nie może** w dzierżawionej nieruchomości **dokonywać** zmian prowadzących do obniżenia jej wartości.]

(97) Il est précisé que le PRENEUR **ne peut se libérer** de la redevance ni se soustraire à ses obligations en délaissant le fonds.
[Precyzuje się, że DZIERŻAWCA **nie może uchylić się** od płatności czynszu ani od wypełniania obowiązków, porzucając tym samym nieruchomość.]

(98) L'Emprunteur **ne peut pas retenir** la chose par compensation de ce que le Prêteur lui doit.
[Biorący do używania **nie może zatrzymać** rzeczy tytułem odszkodowania za należności jakie winny mu jest Użyczący.]

(99) Si, pour user de la chose, l'Emprunteur a fait quelque dépense, il **ne peut en réclamer** le remboursement auprès du Prêteur.
[Jeżeli Biorący do używania, w celu używania rzeczy poczynił pewne nakłady **nie może domagać się** z tego tytułu zwrotu kosztów od Użyczącego.]

(100) Il est expressément convenu que le PRENEUR **ne pourra demander** de réduction partielle de la redevance pour perte partielle du fonds ou de son exploitation par cas fortuit.
[Ustala się, że DZIERŻAWCA **nie może domagać się** częściowego **obniżenia** czynszu z powodu częściowej utraty nieruchomości lub jej zużycia w wyniku zdarzeń losowych.]

Również czasownik modalny *devoir* (musieć, mieć powinność) z negacją, w konstrukcji *ne + devoir + bezokolicznik* jest nośnikiem zakazu.

(101) Le preneur **ne devra** ni **déposer** ni entreposer des marchandises ou objets quelconques dans les couloirs, cours ou dégagements de l'immeuble.
[Najemca **nie powinien** ani **pozostawiać** ani **przechowywać** towarów lub jakichkolwiek przedmiotów na korytarzu, w przejściach lub wyjściach z nieruchomości.]

(102) Il **ne devra** en aucun cas **faire supporter** au plancher une charge supérieure à sa résistance.
[W żadnym wypadku, najemca **nie powinien obciążać** stropu ciężarem przekraczającym jego wytrzymałość.]

(103)

D'une façon générale, le preneur **ne devra exercer** aucune activité susceptible de remettre en cause l'affectation ou la nature des locaux qui lui sont loués.

[Zasadniczo, najemca **nie powinien prowadzić** jakiegokolwiek działalności, która byłaby niezgodna z przeznaczeniem lub charakterem wynajmowanych lokali.]

W niektórych przypadkach zakaz może być dodatkowo podkreślony przysłówkami, np.:

(104)

Le «gérant libre» **ne pourra jamais prétendre** à quelque droit que ce soit, vis-à-vis du bailleur.

[Zarządca **nie może nigdy rościć** jakichkolwiek praw względem wynajmującego.]

(105)

A l'expiration de la durée du bail, le PRENEUR, ou son ayant-droit, **ne pourra en aucun cas** se prévaloir d'un quelconque droit au maintien dans les lieux ou au renouvellement.

[Wraz z wygaśnięciem dzierżawy, DZIERŻAWCA lub jego pełnomocnik **nie ma w żadnym wypadku** prawa do zajmowania dzierżawionych nieruchomości lub do odnawiania umowy dzierżawy]

Wielokrotnie pojawiającymi się konstrukcjami wyrażającymi zakaz w umowach francuskich są również konstrukcje z zastosowaniem czasownika modalnego *pouvoir* (móc) w trybie oznajmującym czasu przyszłego, bądź w trybie warunkowym, w następującej postaci: *ne + pouvoir + être (być) + imiesłów czasu przeszłego*, np.:

(106)

Il fera ramoner à ses frais, par le fumiste du bailleur, les cheminées et conduits de fumée desservant les locaux loués, dans lesquels il **ne pourra être utilisé** aucun appareil de chauffage à combustion lente.

[Najemca na swój koszt zleci kominiarzowi wynajmującego czyszczenie kominów i przewodów doprowadzających w wynajmowanych lokalach, w których **nie może być używane** żadne urządzenie grzewcze o powolnym spalaniu.]

(107)

Toutefois, il **ne pourrait être exercé** à son encontre aucune action pour le cas où un autre locataire obtiendrait le bénéfice des dispositions des articles L. 145-47 et suivants du Code de commerce (déspécialisation partielle ou plénière).

[Niemniej jednak, **nie powinno być wszczynane** żadne postępowanie przeciwko niemu w przypadku, gdyby inny najemca otrzymał przywilej wynikający z postanowień artykułów L. 145-47 i następnym Kodeksu handlowego (zmiana profilu prowadzonej działalności całkowita lub zupełna).]

W języku analizowanych umów nie stwierdzono występowania czasowników: niosących znacznie nakazu typu: *prohiber* (zakazywać), *interdire* (zabraniać), *défendre* (zabraniać).

2.3.3 Dozwolenie

Dozwolenie może dopuszczać określone zachowania lub wyrażać kompetencje do wykonania określonych czynności. Dozwolenie może być wyrażone w języku polskim poprzez następujące formy: *móc, mieć prawo, jest uprawniony, dopuszcza się, dopuszczalne jest, zezwala się, wolno jest*. Francuskie formy wyrażające pozwolenie w języku prawa to *pouvoir* (móc), *avoir le pouvoir de* (być uprawnionym), *il est permis de* (dopuszcza się), *il est loisible à* (jest dozwolone), *avoir droit de* (mieć prawo do), *être autorisé à* (być uprawnionym do), *être habilité à* (być uprawnionym, upoważnionym do), *être reçu à* (być przyjętym, ustalonym) (por. Sourieux i Lerat 1975: 49-50) ; Cornu 2005: 266).

W analizowanym korpusie polskojęzycznym, dozwolenie wyrażane jest bardzo często za pomocą czasownika *móc*. Czasownik ten stosowany jest w analizowanym języku umów w formie osobowej w postaci schematu: *móc* + bezokolicznik, np.:

(108)

1. Finansujący **może rozwiązać** umowę ze skutkiem na dzień zawiadomienia Korzystającego w formie pisemnej pod rygorem nieważności, jeżeli Korzystający: (...)
[1.Le Crédit-bailleur **peut résilier** le contrat avec effet le jour de la notification au Crédit-preneur par écrit sous peine de nullité si le Crédit-preneur: (...)]

Czasownik *móc* może także wystąpić w formie bezosobowej w postaci: *móc* + być + imiesłów bierny:

(109)

- 2.Czynsz **może być waloryzowany** nie częściej niż z końcem każdego roku kalendarzowego w formie aneksu do niniejszej umowy, w szczególności wobec zwiększenia wartości rynkowej przedmiotu najmu.
[Le loyer **peut être valorisé** mais pas plus d'une fois par an à la fin de l'année civile sous forme de l'avenant au présent contrat et en particulier dans le cas de l'augmentation de la valeur de marché de l'objet du bail.]

Powyższe konstrukcje występują także bardzo licznie w analizowanym materiale francuskim, np.:

(110)

- Le bailleur **peut souhaiter** qu'un tiers se porte caution en garantissant l'exécution des obligations du contrat de location en cas de défaillance éventuelle du locataire ».
[Wynajmujący **może domagać się** poręczenia osoby trzeciej zapewniającej wykonanie zobowiązań zawartych w umowie najmu w razie ewentualnego niespełnienia warunków umowy przez najemcę.]

(111)

- Le montant du loyer **peut être** contractuellement **minoré** pour tenir compte des travaux que le locataire s'est engagé à effectuer.
[Wysokość czynszu **może być** umownie **pomniejszona** proporcjonalnie do

nakładów jakie najemca poniósł zobowiązując się do wykonania prac na rzecz utrzymania lokalu.]

W korpusie francuskojęzycznym konstrukcje, np.: pouvoir+ bezokolicznik, lub pouvoir + être + imiesłów czasu przeszłego występują w czasie przyszłym:

(112)

Toutefois, les bailleurs ou à défaut le Tribunal Paritaire **pourront autoriser** les preneurs à sous-louer certains bâtiments à usage de loisirs pour une durée n'excédant pas 3 mois. (...)

[Niemniej jednak, Wyzierzawiający lub Sąd rozjemczy do spraw dzierżawy nieruchomości rolnych **może pozwolić** dzierżawcom na poddzierżawę niektórych budynków przeznaczonych do użytku rekreacyjnego na okres nie dłuższy niż 3 miesiące.]

(113)

Dans ce cas, le produit de la sous-location **pourra être réparti** entre les preneurs et les bailleurs dans une proportion fixée par eux, ou à défaut d'accord, par le Tribunal Paritaire.

[W tym przypadku, dochód z poddzierżawy **może zostać podzielony** między dzierżawców i wydzierzawiających w proporcjach odpowiednio przez nich ustalonych, bądź w braku zgody między nimi przez Sąd rozjemczy do spraw dzierżawy nieruchomości rolnych.]

(114)

L'expulsion du crédit-preneur **pourra être ordonnée** sans autre formalité judiciaire qu'une ordonnance de référé.

[Eksmisja korzystającego **może zostać nakazana** poprzez tymczasowe zarządzenie sędziego bez innych formalności sądowych.]

Kolejnym sposobem wyrażania dozwoleń w języku polskim jest stosowanie zwrotu mieć prawo i zwrotów bliskich semantycznie, typu: przysługuje prawo, służy prawo. Występowanie tego zwrotu w umowach polskich przedstawiają poniższe przykłady:

(115)

Najemca **ma prawo** dokonać nakładów zwiększających wartość przedmiotu najmu za zgodą i w zakresie uzgodnionym każdorazowo w formie pisemnej z wynajmującym.

[Le locataire **a le droit de** faire des impenses augmentant la valeur de l'objet du bail avec l'accord et dans l'étendue déterminé à chaque fois par écrit avec le bailleur.]

(116)

Każdej ze stron **przysługuje prawo** rozwiązania umowy za wypowiedzeniem ze skutkiem na ostatni dzień miesiąca następującego po miesiącu, w którym doręczyła drugiej stronie wypowiedzenie w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

[Chaque de parties **a le droit de** résilier le contrat par le congé qui prendra effet le dernier jour de mois à compter d'un mois après le mois de la réception de la lettre recommandé sous peine de nullité.]

(117)

Wynajmującemu **sluży prawo** wypowiedzenia umowy w trybie natychmiastowym, bez zachowania terminów wypowiedzenia, w przypadku: (...)
[Le bailleur **a le droit de** résilier le présent contrat avec effet immédiat sans délai de préavis dans les cas suivants: (...)]

W korpusie francuskojęzycznym dozwolenie wyrażane jest podobnym zwrotem, a mianowicie avoir le droit de + bezokolicznik (mieć prawo coś zrobić) w czasie teraźniejszym lub przyszłym, np.:

(118)

(...) Le preneur **aura le droit de** s'adjoindre telle personne que bon lui semblera (chasseurs extérieurs ou invités) (...).
[(...) Dzierżawca **ma prawo do** wyboru dowolnej osoby na swojego pomocnika (myśliwego z zewnątrz lub osoby zaproszonej).(...)]

(119)

Le preneur **aura le droit:**
- d'utiliser pour cultures à gibier les terres précitées
[Dzierżawca **ma prawo:**
- użytkować wyżej cytowane działki łowieckie w celu prowadzenia poletek dla zwierzyny (...)]

Dozwolenie może też być wyrażone zwrotem se réserver le droit de (zastrzegać sobie prawo do):

(120)

Les preneurs **se réservent le droit d'être** indemnisés en cas de dégâts causés par le gibier.
[Dzierżawcy **zastrzegają sobie prawo do** uzyskania odszkodowania w razie wystąpienia szkód łowieckich]

(121)

En cas de non-conformité et si le crédit-preneur n'apporte pas le soin nécessaire à la réalisation des travaux de mise en conformité exigés, le crédit-bailleur **se réserve le droit de** les faire exécuter d'office par les entreprises de son choix.
[W razie braku takiego zaświadczenia i jeżeli korzystający nie dołoży należytych starań do wykonania wszelkich koniecznych prac aby wymagane zaświadczenie uzyskać, finansujący **zastrzega sobie prawo do** wykonania tych prac z urzędu przez wybrane przez siebie przedsiębiorstwa.]

Dozwolenie zarówno w języku polskim jak i francuskim może być obwarowane pewnymi warunkami. Niektóre konstrukcje wyrażające dozwolenie wiążą się z zaistnieniem warunku, wprowadzanym przykładowo przez wyrażenie: ne ... que (tylko, jedynie gdy). Konstrukcje te mogą przybrać następującą postać: ne pouvoir (móc) w czasie przyszłym + bezokolicznik + que, bądź też: ne pouvoir (móc) w czasie przyszłym + être (być) + imiesłów czasu przeszłego + que:

- (122) (...) Cet échange *ne pourra se faire qu'*avec un exploitant agricole de la même commune, ou des communes limitrophes.
[Ta zamiana *może zostać przeprowadzona tylko* z gospodarzem prowadzącym gospodarstwo rolne w tej samej gminie lub w gminie sąsiadującej.]
- (123) Le crédit-preneur *ne pourra acquérir* l'immeuble *qu'*après avoir levé l'option d'achat, selon les conditions de forme suivantes: (...) [Korzystający *może nabyć* nieruchomość *tylko* po skorzystaniu z możliwości kupna, zgodnie z warunkami w następującej formie: (...)]
- (124) Une enseigne lumineuse *ne pourra être utilisée qu'*après une approbation expresse du bailleur, sous réserve des autorisations administratives.
[Szyld neonowy *może być użyty tylko* za zgodą wynajmującego, chyba że wymagane jest pozwolenie administracyjne.]

W języku polskim zaobserwowano użycie czasownika upoważniać, również wyrażającego dozwoleńcze:

- (125) Financjujący *upoważnia* Korzystającego do wykonywania w jego imieniu wszystkich czynności, związanych z odebraniem od Sprzedawcy przedmiotu leasingu.
[Le Crédit-bailleur *autorise* le Crédit-preneur à effectuer à son nom toutes les démarches liées à la réception de l'objet de crédit-bail de la part du Vendeur .]

W analizowanym materiale w języku francuskim także odnotowano występowanie czasownika autoriser (zezwać, pozwolić, upoważniać), np.:

- (126) (...) En conséquence le BAILLEUR *autorise* d'ores et déjà le preneur à effectuer tous travaux et à procéder à toutes fouilles rendues nécessaires sur le terrain servant d'assiette à la chapelle. (...) [(...) W następstwie WYDZIERŻAWIAJĄCY *zezwała* odtąd dzierżawcy na wykonanie wszystkich prac, w tym również prac wykopaliskowych na terenie przylegającym do kaplicy. (...)]
- (127) Le droit de chasse appartient aux bailleurs, pour eux mêmes, les personnes qu'ils *autoriseraient à* l'exercer ou auxquelles ils le loueraient ou le céderaient sans limitation.
[Prawo do wykonywania polowania należy do wydzierżawiających, do osób którym *udziela* oni *pozwolenia* na wykonywanie polowania lub do tych, którym je wydzierżawia lub odstąpią bez ograniczeń.]

Reasumując, w analizowanym korpusie polskim i francuskim zaobserwowano wiele środków służących do wyrażania znaczeń deontycznych. Poniższe tabele zawierają zestawienie środków służących wyrażaniu nakazu (128), zakazu (129) oraz dozwolenia (130) w języku polskim oraz francuskim, które ustaliłam na podstawie badanych tekstów sformułowanych w języku prawa:

(128) Nakaz

Język polski	Język francuski
czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący wymaga jest obowiązany jest zobowiązany ma obowiązek zobowiązuje się	czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący obliger à être obligé de s'obliger à s'engager à avoir l'obligation de être tenu de devoir + bezokolicznik devoir + être + imiesłów czasu przeszłego être à la charge de afiksy -able, -ible

(129) Zakaz

Język polski	Język francuski
ne + czas teraźniejszy, bądź przyszły nie wolno nie może nie jest uprawniony	ne + pouvoir (czas teraźniejszy, przyszły, tryb oznajmujący) + bezokolicznik ne + devoir (czas przyszły, tryb oznajmujący) + bezokolicznik ne + pouvoir (tryb warunkowy, tryb oznajmujący) + être + imiesłów czasu przeszłego

(130) Dozwolenie

Język polski	Język francuski
czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący móc + bezokolicznik móc + być + imiesłów bierny mieć prawo, przysługuje prawo, służy prawo + bezokolicznik	czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący pouvoir + bezokolicznik pouvoir + être + imiesłów czasu przeszłego avoir le droit de + bezokolicznik se réserver le droit de + bezokolicznik ne + pouvoir (czas przyszły) + être + imiesłów czasu przeszłego + que ne + pouvoir (czas przyszły) + bezokolicznik + que autoriser

2.4 Syntagmy binominalne

W języku prawa możemy wyróżnić syntagmy składające się z dwóch synonimicznych wyrazów, które określane są w literaturze bardzo różnie jako: *binomials* (Malkiel 1959), *doublets*, *double words* (Mellinkoff 1963) czy *coupled synonyms* (Šarčević 2000: 183). Określane są one niekiedy mianem tautologii⁵², bądź *legal pairs* (Houbert 2005: 70)⁵³. Inni kojarzą je ze zjawiskiem *redundacji*⁵⁴ (Cornu 2005: 328) lub utożsamiają z *pleonazmami*⁵⁵ (Bissardon 2005: 68) czy też nawet z powtórzeniami (*repetitions*) (por. Mattila 2013: 259). *Binomials* definiowane są jako „zestawienie dwóch wyrazów o tym samym wzorze odmiany, które są połączone syntaktycznie i powiązane semantycznie” (Gustafsson 1984 w Jopek- Bosiacka 2006: 61).

Najwięcej tego typu syntagm występuje w angielskim języku prawa. Mają one swoje źródło w ustnej tradycji rytmicznego formułowania wyrażen, a także we wpływie innych języków na język angielski. Niektóre z nich są wynikiem zestawienia angielskich terminów z normandzkimi albo łacińskimi, co było dość funkcjonalnym rozwiązaniem w wielojęzycznym społeczeństwie średniowiecznym (np.: *fit and proper* – staroangielski i francuski) (por. Mellinkoff 1963 i Houbert 2005).

We współczesnym polskim języku prawa tego typu wyrażenia nie są stosowane, chociaż jeszcze w XIX wieku w związku z tradycją okresu staropolskiego, zestawiano nazwy łacińskie i ich rodzime odpowiedniki, a nawet czasami kilka odpowiedników np.:

⁵² Tautologia – wypowiedź składająca się z wyrazów jednoznacznych lub bliskoznacznych (Słownik Ortograficzny z zasadami gramatyki, pod red. Dutka, Gajewska, Willman, Bielsko-Biała 2004). Z tautologią mamy do czynienia wówczas, gdy znaczenia wyrazów nakładają się na siebie. Słowo tautologia pochodzi od greckiego *tauto* (to samo) i *logos* (mowa, słowo, wypowiedź). Przykładem tautologii może być: *poprawa* i *polepszenie*, oraz *ranga* i *znaczenie*. Przykładów wyrażen tautologicznych dostarcza głównie polszczyzna urzędowa np.: *okres czasu* zamiast *okres* lub *czas*; *miesiąc kwiecień* zamiast *kwiecień*; *dalsza kontynuacja* zamiast po prostu *kontynuacja*. Tautologie często spotykane są również w języku oficjalnym np.: *wzajemna współpraca*, *aktywna działalność*, a przecież *współpraca* musi być *wzajemna* i o tym mówi przedrostek *współ-*. *Aktywność* to incej *działalność*, a ta nie może być bierna. Nierzadko popełniane błędy wynikają często z niezrozumienia znaczenia obcego wyrazu np.: *przychylna aprobata* to „masło maślane” bo *aprobata* to po polsku *przychylność*. W wyrażeniu *najbardziej optymalny* zbędny jest przysłówek *najbardziej*, bo *optymalny* to *najlepszy*, *najkorzystniejszy*, jakiś „najbardziej”. Tautologie w języku potocznym to np.: *zejść na dół po schodach*; *podskoczyć w górę, cofnąć się do tyłu*. (por. Ewa Kołodziejczyk, <http://www.ewakołodziejek.pl/pliki/jak.lacza.sie.wyrazy.pdf> - 6.03.2012).

⁵³ Houbert (2006: 70) analizując francuski i angielski język prawa precyzuje, że tautologie stanowią wyrażenia złożone z dwóch wyrazów (*doublets*) bądź też nawet trzech (*triplets*), które pozostają ze sobą w relacji semantycznej.

⁵⁴ Redundacja – to nadmiar informacji w komunikacie sformułowanym w danym kodzie. To nadwyżka informacji w stosunku do informacji koniecznej do zrozumienia danego tekstu (Polański 2003: 483; Urbańczyk, Kucała 1999: 317-318).

⁵⁵ Pleonazm – wyrażenie lub zwrot, którego składniki powtarzają niepotrzebnie tą samą treść. (Słownik Ortograficzny z zasadami gramatyki, pod red. Dutka, Gajewska, Willman, Bielsko-Biała 2004). O pleonazmie (z greckiego *pleonasmos* czyli nadmiar) można mówić wówczas, gdy znaczenie jednego wyrazu zawiera się w znaczeniu drugiego wyrazu, np.: *pełny komplet*.

*proventus, pozythek, albo dochód*⁵⁶. We francuskim języku prawa zestawienia wyrazowe są dość liczne: „In legal French, repetitions are less frequent than in legal English. In spite of this, it is easy to find examples (...)” (Mattila 2013: 259).

Występowanie powtórzeń jest różnie interpretowane przez praktyków przekładu i językoznawców. Chociaż ożywiają niekiedy język spełniając właściwie funkcję estetyczną (Houbert 2005: 70) to „zakrawają na archaizmy” (Cornu 2005: 328) i są eliminowane z francuskich aktów normatywnych. Bissardon (2005: 68) mówi natomiast o „fałszywych pleonazmach”, które stanowią bezużyteczne powtórzenia terminów o tym samym znaczeniu, i których należy unikać w języku prawa. Niemniej jednak, powtórzenia można między innymi spotkać w języku praktyki orzeczniczej, kodeksów oraz umów. Najczęściej spotykane syntagmy złożone z dwóch synonimicznych wyrazów zawarte w umowach odnoszących się do rzeczy oraz ich dosłowne tłumaczenia przedstawiono w poniższej tabeli:

(131)

vices et défauts	wady i defekty
modifications et transformations	zmiany i przekształcenia
charges et conditions	zobowiązania i warunki
dégâts et dégradations	szkody i uszkodzenia
risque et périls	ryzyko i niebezpieczeństwo
au lieu et place de	w zamian za kogoś (w czymś imieniu)
null et non avenu	nieważny i niebyły
charges et frais	obciążenia i koszty
pleine et entier	pełny i całkowity
part et portion	część
arrêté et convenu	postanowione i ustalone
légitimes et sérieuses	uzasadnione i poważne
fait et passé	sporządzono

Reasumując, „Zestawienia (*binomials*) choć przyczyniają się do złożoności tekstów prawnych, to z drugiej strony są bardzo efektywnym środkiem językowym służącym precyzji i objęciu możliwie wielu sytuacji faktycznych” (Jopek-Bosiacka 2006: 62).

2.5 Nominalizacja, derywacja, kompozycja

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech stylu prawnego jest to, że jego ogromną część stanowią rzeczowniki (*substantiva*). „Jest to kategoria gramatyczna, która podlega i ulega największej derywacji. Nie werbalizacja, a nominalizacja (substancywizacja) jest specyficzną cechą leksyki języka specjalistycznego” (Pieńkos 1999: 74).

⁵⁶ Słownik Staropolski, pod. Red. S. Urbańczyka, Warszawa 1953-2000 cytowany za Jopek-Bosiacka (2006: 60).

Nominalizacja tekstu prawnego objawia się m.in. poprzez nagromadzenie rzeczowników odczasownikowych (gerundiów) zakończonych na *-anie*, *-enie*, *-cie* oraz odprzymiotnikowych zakończonych na *-ość*, jak również występowanie długich ciągów określeń w dopełniaczu, spowodowanych wymaganiami gramatycznymi rzeczowników odczasownikowych. W następującym przykładzie stylu nominalnego: *Państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny, stanowiący znaczny majątek Skarbu Państwa, wymaga należytego utrzymania i aktualizowania w celu jego wielokrotnego wykorzystania...* – czasownik *wymaga* powoduje nagromadzenie rzeczowników odczasownikowych, które należałoby zastąpić czasownikami w bezokoliczniku (Jadacka 2002: 116). Aby przywrócić właściwe proporcje między rzeczownikami i czasownikami w powyższym zdaniu, wystarczyłoby zastąpić czasownik *wymagać* innym, a wówczas miałoby ono następującą postać: *Państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny, jako majątek Skarbu Państwa, trzeba należycie utrzymywać i aktualizować, aby mógł być wielokrotnie wykorzystany.*

Podobnie w języku francuskim, nominalizacja wprowadzana jest przez niektóre czasowniki. Przykładowo czasowniki *exiger* (wymagać, domagać się) bądź też *demander* (chcieć, żądać, prosić, domagać się) „wymuszają” nominalizację w zadaniach: *Le crédit-baillieur, pourra exiger le rétablissement des lieux dans leur état primitif* (Finansujący może zażądać przywrócenia poprzedniego stanu lokali) lub... *les preneurs auront la possibilité de demander une remise de prix du fermage conformément aux dispositions des articles L. 411-19 et suivants du Code Rural.* (... dzierżawcy mają możliwość domagania się obniżenia czynszu dzierżawnego zgodnie z postanowieniami artykułu L. 411-9 i następnych Kodeksu Rolnego.). Z uwagi na występowanie powyższych cech styl prawny określany jest niekiedy mianem „stylu ciężkiego” (Jadacka 2002: 116).

Swoiste wydłużanie tekstów prawnych wynika też z nagromadzenia w nich werbalnych konstrukcji analitycznych, których istotą jest „rozkładanie” znaczenia czasownika na dwa elementy – czasownik który nazywa ogólnie czynność i rzeczownik wskazujący jej obiekt, np.: *wysunąć żądanie, złożyć rezygnację, dokonać otwarcia* zamiast *zażądać, zrezygnować, otworzyć*. Wyrażenia te są równoważne, aczkolwiek powodują pewne przeładowanie tekstu rzeczownikami. Do typowych francuskich przykładów takich struktur możemy zaliczyć: *faire une analyse* (przeprowadzić analizę), *prendre une décision* (podjąć decyzję), *faire une déclaration* (złożyć oświadczenie, deklarację), *apposer une signature* (złożyć podpis) zamiast *analyser* (analizować), *décider* (decydować), *déclarer* (oświadczać, deklarować), *signer* (podpisać).

Obok wymienionych wyżej czasowników, istnieje wiele innych zwrotów, które powodują nominalizację w stylu prawnym. W polskich tekstach prawnych stosuje się bardzo często wyrażenie: *w celu*, po którym następuje seria rzeczowników w dopełniaczu. Zastąpienie powyższego wyrażenia spójnikiem *aby* pozwoliłoby zastosować czasowniki w bezokoliczniku, np.: zamiast *W celu zapewnienia sprawnej organizacji...* można zastosować *Aby zapewnić sprawną organizację...* Podobnie w przypadku zwrotu *w razie*, który można zastąpić spójnikiem *jeżeli* (stosowanym zwłaszcza wtedy, gdy okoliczności mają charakter negatywny) (por. Kaczmarek 2011: 95; Jadacka 2002: 115-119). Natomiast stosowanie wyrażenia *w razie* jest uzasadnione w momencie, kiedy zastępuje ono inne dwuznaczne wyrażenia w *wypadku* lub

w przypadku. Poza tym, często nadużywa się też przyimka *dla* (wymuszającego nominalizację) stosując go tam, gdzie właściwe byłoby zastosowanie spójnika *aby*.

W języku francuskim nominalizację do stylu prawnego mogą wprowadzać następujące przyimki i wyrażenia przyimkowe: *À défaut de* (z braku, w braku), *faute de* (z braku, w braku), *pour* (dla), *en cas de* (w wypadku, w przypadku, w razie). Poniżej przedstawiono przykładowe zdania z przyimkiem *pour* (dla, w celu), które można przetłumaczyć na język polski używając przyimka *dla* w połączeniu z rzeczownikiem odczasownikowym, bądź stosując spójnik *aby* + czasownik w bezokoliczniku, eliminując tym samym nominalizację:

(132)

Pour la perception du salaire de Monsieur... les parties déclarent que le montant cumulé des redevances et des charges est évalué pour la durée du bail à SOIXANTE MILLE EUROS (60.000,00 EUR).
Dla / W celu otrzymywania miesięcznego wynagrodzenia przez ... strony ustalają łączną sumę sześćdziesięciu milionów euro (60.000,00 EUR).]
Aby pokryć miesięczne wynagrodzenie Pana strony ustalają łączną sumę sześćdziesięciu milionów euro (60.000,00 EUR).]

(133)

Pour l'accomplissement des formalités de publicité foncière, les parties agissant dans un intérêt commun, donnent tous pouvoirs nécessaires à tout clerc de la Société Civile
Dla / W celu dopełnienia formalności urzędowych związanych z ogłoszeniem praw do nieruchomości, strony działając we wspólnym interesie udzielają niezbędnego pełnomocnictwa pracownikom kancelarii....
Aby dopełnić formalności urzędowych związanych z publikacją praw do nieruchomości, strony działając we wspólnym interesie udzielają niezbędnego pełnomocnictwa pracownikom kancelarii....]

Wyrażenie *en cas de* (w wypadku, w przypadku, w razie) można przetłumaczyć z wykorzystaniem rzeczownika odczasownikowego, ale i też z użyciem spójnika *jeżeli* nie powodującego nominalizacji np:

(134)

En cas de non paiement du loyer ou de ses accessoires
W razie nie uiszczenia czynszu lub pozostałych opłat...
Jeżeli czynsz lub pozostałe opłaty nie zostaną uiszczone...

Polski przyimek *dla*, wymuszający nominalizację oddaję w tłumaczeniu na język francuski za pomocą wyrażenia przyimkowego *afin de* (aby, ażeby, żeby), po którym następuje czasownik w bezokoliczniku.

(135)

Dla zabezpieczenia roszczeń Wynajmującego z tytułu czynszu najmu oraz z tytułu naprawienia szkód wyrządzonych w przedmiocie najmu, Najemca wpłaca kaucję w wysokości 2.000 (dwa tysiące) złotych, co Wynajmujący niniejszym potwierdza.

Afin de garantir au bailleur la bonne exécution d'obligations concernant le loyer et les réparations de l'objet du bail, le locataire verse une garantie au montant de 2.000 (deux mille) zlotys, ce que le bailleur confirme par la présente.

Reasumując, stosowanie rzeczowników odczasownikowych w aktach normatywnych umożliwia większą precyzję tekstu i możliwość zastosowania go w wielu sytuacjach faktycznych. Powoduje to z kolei, że tekst jest trudniejszy do interpretacji, a rozszyfrowanie znaczenia każdej frazy nominalnej i konstrukcji analitycznej jest bardziej czasochłonne i wymaga odpowiedniej wiedzy specjalistycznej (Jopek-Bosiacka 2006: 67).

Zarówno w polskim jak i francuskim języku prawa wiele nazw utworzonych jest w wyniku substancytywizacji przymiotników lub imiesłówów przymiotnikowych i przysłówkowych, bądź też w wyniku derywacji morfologicznej⁵⁷. Jak zauważa Pieńkos (1999: 62) „Język prawny obfituje w substancytywizację przymiotników i imiesłówów, np. *przysposabiający, okupant, reprezentant*; w imiesłowy biernie, np. *skazany, zobowiązany, ulaskawiony, oskarżony, obwiniony, ubezwłasnowolniony*”. W sufiksacji dominuje sufiks - *ariusz*, np.: *depozytariusz*, w prefiksacji głównie sufiksy pochodzenia łacińskiego -*kontr*, np.: *kontrsygnatura*, oraz -*sub*, np.: *subrogacja*.

W analizowanych umowach polskojęzycznych nazwy stron i wykonawców czynności tworzone są najczęściej poprzez substancytywizację imiesłówów przymiotnikowych czynnych, np.: *wynajmujący*. Najbardziej produktywnymi afiksami są: -*el*, -*ik*, -*ca*, -*ny*, -*ent*. Do przykładów omawianych rzeczowników należą następujące:

(136)

wydzierżawiający [bailleur]
wynajmujący [bailleur]
korzystający [crédit-preneur]
finansujący [crédit-bailleur]
użyczający [prêteur]
wierzyciel [créancier]
właściciel [propriétaire]
przedstawiciel [représentant]
dłużnik [débiteur]
użytkownik [usager]
pełnomocnik [mandataire]

⁵⁷ „Encyklopedia języka polskiego” pod redakcją Polańskiego (1999: 383) definiuje zjawisko derywacji jako tworzenie wyrazów przy pomocy formantów słowotwórczych (w przeciwieństwie do kompozycji – czyli procesu tworzenia wyrazów złożonych). W zależności od typów formantów słowotwórczych, Polański wyróżnia w obrębie derywacji: sufiksację – gdzie formantem słowotwórczym jest przyrostek, prefiksację – formantem słowotwórczym jest przedrostek, oraz postfiksację – formantem jest posfiks, derywację paradygmatyczną (bezafiksalną, konwersję) – formantem jest sam tylko paradygmat wyrazu motywowanego.

pracownik [employé]
nabywca [acquéreur]
zarządca [administrateur]
dzierżawca [preneur]
najemca [locataire]
oferent [soumissionnaire]

W języku francuskim substantywizacji ulegają najczęściej imiesłowy przymiotnikowe czynne oraz bierne. Sourieux i Lerat (1975: 20) wymieniają przykładowo: *adoptant* (przysposabiający), *cédant* (zbywający), *disposant* (rozporządzający), *gérant* (zarządca), *arrêté* (zatrzymany), *gracié* (ułaskawiony), *intimé* (pozwany do sądu drugiej instancji), *reçu* (przyjęty), *sursis* (zawieszony). W sufiksacji dominują z kolei sufiksy *-eur*, *-aire*, *-erie*, *-eux*, np.: *débiteur* (dłużnik), *actionnaire* (akcjonariusz), *escroquerie* (oszustwo), *contentieux* (postępowanie sporne) oraz prefiksy *co-*, *sous-*, *avant-*, *pré-*, *sur-* sub-, *contre-*, *de-*, *non-*, *a-* np.: *colocataire* (współlokator), *sous-location* (podnajem, poddzierżawa), *avant-contrat* (umowa wstępna), *préemption* (pierwokup), *surenchère* (podbicie ceny na licytacji), *subrogation* (subrogacja), *contrefaçon* (plagiat), *décentralisation* (decentralizacja), *non-lieu* (umorzenie sprawy), *anarchie* (anarchia) (por. Cornu 2005: 155-168; Sourieux, Lerat 1975: 22-25).

W analizowanym francuskojęzycznym materiale badawczym sufiksy: *-eur*, *-aire* były najbardziej produktywne:

(137)

bailleur [wynajmujący, wydzierżawiający]
preneur [najemca, dzierżawca]
prêteur [użyczający]
emprunteur [biorący do użytkowania]
auteur [sprawca, autor]
fournisseur [dostawca]
mandataire [pełnomocnik]
notaire [notariusz]
locataire [najemca]
titulaire [właściciel, posiadacz, uprawniony]
propriétaire [właściciel]
fonctionnaire [urzędnik, funkcjonariusz]
actionnaire [akcjonariusz]
directeur [dyrektor, kierownik]
acquéreur [nabywca]

Należy podkreślić, że zasadniczy trzon jednostek nominalnych, występujących w języku prawa stanowią jednostki określane jako *wyrazy (pojęcia) złożone* (Pieńkos 1999: 62), *compound nouns* (por. Matulewska 2007: 140), *(mots) composés* (por. Sourieux, Lerat 1974: 26; Sypnicki 2002: 101; Cornu 2005: 170), bądź też *skupienia*

*terminologiczne*⁵⁸ (Starzec 1984; Gajda 1990; Grzelak 2010). Strukturą podstawową jest zawsze dwuwyrzowe połączenie proste (Garwin 1974 w Starzec 1984).

W analizowanym materiale przeważają połączenia zbudowane zwykle z rzeczownika i określającego go przymiotnika lub innej części mowy pełniącej jego funkcję, czyli imiesłowu przymiotnikowego lub liczebnika porządkowego bądź też złożone z dwóch rzeczowników. Rzeczowniki te mogą być połączone przymikiem, bądź też człon określający może wystąpić w dopełniaczu. Wiele złożzeń to nazwy czynności, w związku z czym wiele członów określanych stanowią rzeczowniki odczasownikowe.

Poniżej zaprezentowano przykłady jednostek nominalnych występujących w analizowanych umowach polskich wraz z tłumaczeniami. W roli członu określanego występuje rzeczownik, a członem określającym jest przymiotnik. Są to syntagmy dwuwyrzowe, które w tłumaczeniu na francuski oddane zostały poprzez rzeczownik + przymiotnik, bądź też poprzez zastosowanie samego rzeczownika:

(138)

S+Adj.	
akt notarialny	acte notarié
księga wieczysta	livre foncier
osoba fizyczna	personne physique
prawo cywilne	droit civil
czynsz dzierżawny	redevance
użytkowanie wieczyste	SLOT : usufruit perpétuel; TLOT : bail emphytéotique
działalność gospodarcza	activité économique
odsetki ustawowe	intérêts légaux
rok dzierżawny	année culturale

(139)

Adj.+S	
bezpłatne używanie	usage gratuit
bezumowne korzystanie	usage du local sans contrat
drobne naprawy	réparations courants

⁵⁸ Za *skupienia terminologiczne* Starzec (1984: 62) przyjmuje „połączenie dwu- lub więcejwyrzowe spełniające rolę jednostki nominacyjnej w ramach określonej dziedziny wiedzy, mające specjalne znaczenie i zajmujące określone miejsce w systemie terminologicznym, które jest warunkowane klasyfikacją w sferze pojęciowej”. Skupienia terminologiczne cechuje reprodukowalność, semantyczna całościowość, wyrażenie specjalistycznego pojęcia, fakt że skupienie jest często jednym zwyczajowym określeniem danego pojęcia, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów obcych, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów polskich, zajmowanie w zdaniu jednej pozycji składniowej oraz wysoka frekwencja (Gajda 1990: 96). Skupienia mogą być (i) proste (zbudowane z dwóch pełnoznacznych słów) np.: *ubezpieczenie rentowe* oraz (ii) złożone będące ich rozszerzeniem i składające się z trzech lub więcej słów, np.: *oświadczenie o wyborze formy opodatkowania*. Niezależnie jednak od ilości elementów wchodzących w skład danego skupienia terminologicznego, jego charakterystyczną cechą jest binarny charakter.

W umowach występuje także wiele syntagm dwuwyrazowych złożonych z rzeczowników, przy czym jeden z nich występuje w dopełniaczu, bądź też połączone są przymikiem:

(140)

S+S a) Sn+Sg b) S+Prep.+S	
a) dziennik ustaw podpisanie protokołu przedmiot umowy umowa sprzedaży przeznaczenie lokalu wydanie lokalu koszty ubezpieczenia	journal des Lois la signature d'état des lieux objet du contrat contrat de vente destination du local délivrance du local frais d'assurances
b) nieruchomość o powierzchni oddanie w podnajem załącznik do umowy opóźnienie w zapłacie umowa na piśmie prawo do nabycia	immeuble d'une surface sous-bail, sous-location annexe au contrat retard dans le paiement contrat par écrit droit d'acheter

Obok syntagm dwuwyrazowych występują także syntagmy trójwyrazowe:

(141)

S+(S+Adj.)	
Kodeks karny skarbowy przepisy Kodeksu cywilnego zastosowaniu odstrzału zastępczego wyłączenie obwodu łowieckiego dzierżawa obwodu łowieckiego ustalenie stanu technicznego ustalenie wartości rynkowej plan zagospodarowania przestrzennego wysokość opłat rocznych	Code pénal fiscal dispositions du Code civil application de plan d'abattage supplémentaire exclusion du terrain de chasse bail de terrain de chasse établissement de l'état technique établissement de la valeur de marché plan de l'aménagement du territoire montant de la redevance annuelle

(142)

S+ (S+S)	
wydanie przedmiotu leasingu wydanie lokalu najemcy wartość przedmiotu najmu koszty zawarcia umowy rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości	remise de l'objet du crédit-bail délivrance du local valeur de l'objet du bail frais du contrat arrêté du Ministre de la Justice

(143)

Adj.+ (S+Adj.)	
dzierżawiony obwód łowiecki aktualna wartość rynkowa	terrain de chasse constituant l'objet du bail valeur actuelle de marché

(144)

Adj.+ (S+S)	
jawna część przetargu integralna część umowy społeczno-gospodarcze przeznaczenie umowy solidarny obowiązek stron	procédure publique de l'appel d'offres partie intégrale du contrat destination sociale et économique du contrat obligation solidaire de parties

Umowy francuskie także zawierają połączenia nominalne. Podobnie jak w języku polskim, rzeczownik określany jest najczęściej przez przymiotnik, występujący postpozycji w stosunku do rzeczownika, jak w poniższych przykładach:

(145)

S+Adj.	
impôt foncier ordre public usages locaux personne morale force majeure cas fortuit ordre public siège social prestations sociales taux mensuel clause résolutoire conseil municipal office notarial conseil d'administration jouissance paisible	podatek gruntowy porządek publiczny zwyczaje lokalne osoba prawna siła wyższa zdarzenie losowe porządek publiczny siedziba firmy świadczenia socjalne miesięczny wskaźnik klauzula rozwiązująca rada miejska kancelaria notarialna rada zarządzająca swobodne korzystanie

Przymiotnik może też znajdować się w prepozycji w stosunku do rzeczownika. W poniższych przykładach rzeczownik jest neutralny, natomiast akcent położony jest na przymiotnik, który determinuje sens całości (por. Cornu 2005: 170).

(146)

Adj.+S	
tacite reconduction bonne exploitation bonne foi bonnes moeurs	dosł. milczące przedłużenie prawidłowe użytkowanie dobra wiara dobre obyczaje

Na uwagę zasługują także francuskie połączenia rzeczownika z imiesłowem czasu przeszłego:

(147)

S+ Part.	
compte rendu lieux-dit (lieu dit)	sprawozdanie miejsce

W umowach francuskich, wiele rzeczowników, określonych jest za pomocą przydawki rzeczownej. Przydawka znajduje się w postpozycji w stosunku do rzeczownika i najczęściej wprowadza ją przyimek *de* (z, od).

(148)

S+Prep.+S	
clause de révision fonds de commerce prêt à usage bail à ferme condition de vente promesse de vente droit de préemption cession de créance mise en demeure entrée en jouissance conseil d'administration remise en état attribution de juridiction	klauzula rewizyjna przedsiębiorstwo użyczenie umowa dzierżawy warunek sprzedaży przyrzeczenie sprzedaży prawo pierwokupu cesja wierzytelności wezwanie do zapłaty rozpoczęcie użytkowania rada zarządzająca przywrócenie stanu poprzedniego przyznanie własności sądu

Wiele rzeczowników połączonych jest rodzajnikiem ściągniętym, np.: *du*, *au*, *des*, który odpowiada funkcją polskiemu dopełniaczowi.

(149)

S+(Prep.+Art. Def.) + S	
diminution du prix résiliation du bail l'exécution des obligations exécution des présentes continuation du crédit-bail accomplissement des formalités montant du loyer cahier des charges montant du loyer assurance des risques locatifs	obniżenie ceny wypowiedzenie dzierżawy wykonanie zobowiązań umownych wykonanie umowy kontynuowanie leasingu dopełnienie formalności wysokość czynszu dokument zawierający warunki dotyczące dzierżawienia obwodów łowieckich oraz wykonywania polowań wysokość czynszu ubezpieczenie lokalu od ryzyka związanego z najmem

Na uwagę zasługują dwuelementowe francuskie syntagmy apozycyjne. Tego typu syntagmy Żydek-Bednarczuk określa jako terminy w formie zestawień, składające się z dwóch elementów równoważnych (1987: 90). Poniżej przykłady takich syntagm, które wyodrębniono w analizowanych umowach:

(150)

S + S	
location-gérance crédit-bail crédit-bailleur crédit-preneur dommages-intérêts propriétaires-bailleurs assurance-incendie	najem i zarządzanie leasing finansujący korzystający odsetki właściciele wydzierżawiający ubezpieczenie od ryzyka pożaru

Syntagmy apozycyjne składające się z dwóch rzeczowników występują bardzo często w analizowanym materiale francuskojęzycznym, a w tłumaczeniu oddawane są z reguły za pomocą rzeczownika. W języku polskim tego typu konstrukcje nie są tak liczne, a dominują tu zwykle połączenia rzeczownika i przymiotnika bądź dwóch rzeczowników (z krótkich jeden występuje w dopełniaczu). W tłumaczeniu na język polski, jednostki te oddawane są zazwyczaj poprzez rzeczowniki.

Należy także podkreślić występowanie we francuskim języku prawa syntagm dwuelementowych złożonych z imiesłowu czasu teraźniejszego czasownika *avoir* (mieć) w połączeniu z rzeczownikiem. Są to konstrukcje pojawiające się często w analizowanym materiale np.:

(152)

Part. + S	
ayant droit (lub: ayant-droit) ayant cause	osoba uprawniona (dosł. mający prawo) następca prawny

Trójwyrazowe syntagmy w języku francuskim powstają niekiedy poprzez dodanie do syntagmy dwuwyrazowej innego rzeczownika:

(153)

S+ (de+Art. Def.) + S + de + S	
engagement des compagnies d'assurances nantissement des polices d'assurances résiliation du contrat de crédit-bail contestation de l'indemnité d'expropriation	obowiązek towarzystwa ubezpieczeniowego zabezpieczenie umów ubezpieczeniowych rozwiązanie umowy leasingu zakwestionowanie odszkodowania za wywłaszczenie
montant du dépôt de garantie	wysokość SŁOT: depozytu gwarancyjnego; TŁOT: kaucji
exécution des obligations du contrat levée de la promesse de vente	wykonanie zobowiązań umowy sporządzenie umowy przyrzeczenia sprzedaży
primes d'assurances de polices	składki ubezpieczeniowe na zawarte ubezpieczenia

Czasami do dwuwyrazowej syntagmy złożonej z rzeczownika i przymiotnika dodany zostaje kolejny przymiotnik, tworząc syntagmy trójwyrazowe np.:

(154)

S + Adj. +Adj.	
société civile immobilière prestations sociales agricoles taux mensuel monétaire occupation temporaire totale valeur résiduelle financière	spółka cywilna deweloperska rolnicze świadczenia socjalne miesięczny wskaźnik walutowy zajęcie tymczasowe całkowite wartość netto finansowa

W poniższych przykładach do syntagmy dwuwyrazowej połączonej przyimkiem, bądź przyimkiem i rodzajnikiem określonym dołączony został przymiotnik:

(155)

S+ Prep. + (Art. Def.)+ S + Adj.	
plafond d'engagement financier bail à usage commercial acquéreur de biens immobiliers zone à sismicité faible accomplissement des activités notariales incapacité de travail permanente montant de l'impôt foncier taxe à la valeur ajoutée	górna granica zobowiązania finansowego najem handlowy nabywca nieruchomości obszar sejsmiczny słaby dokonanie czynności notarialnych trwała niezdolność do pracy wysokość podatku gruntowego podatek od wartości dodanej

Terminy będące syntagmami trójwyrazowymi mogą się również składać z trzech rzeczowników połączonych bezprzyimkowo np:

(156)

S+ (S+S)	
police dommages ouvrages	polisa od wad ukrytych

Bądź też trzech rzeczowników, z których trzeci rzeczownik dołączony jest do poprzedzających dwóch za pomocą przyimka:

(157)

S+S+ Prep. (+Art. Def.) + S	
gardien utilisateur de l'immeuble assurance perte de loyers	dozorcy korzystającego z nieruchomości ubezpieczenie na wypadek utraty czynszu

Termin, będący syntagmą może też powstać z dwóch rzeczowników połączonych przyimkiem, do których jest również dołączony przymiotnik, co obrazuje poniższy przykład:

(158)

Adj.+ S + (de + Art. Def.)+S	
entière exécution des obligations	całkowite wykonanie zobowiązań

Przydawka rzeczowna w języku francuskim może być określona za pomocą liczebnika porządkowego, który znajduje się w prepozycji np.:

(159)

Num. + S + Prep.+ S	
premier acte d'huissier	pierwsze wezwanie urzędnika sądowego do doręczeń

Liczebnik porządkowy może też tworzyć inne struktury np.:

(160)

S + (Prep.+ Art. Def.) + Num.+S	
paiement du premier terme	płatność pierwszego czynszu

Jak widać z powyższych przykładów w języku polskim oraz francuskim możliwości tworzenia syntagm są znaczne. Należy pamiętać, że ta nieograniczona produktywność może jednak prowadzić do powstawania „długich ciągów nominalnych” niekiedy trudnych do rozszyfrowania.

3 Pozostałe cechy

Oprócz omówionych w powyższej części artykułu cech leksykalnych i gramatycznych, typowych dla języka tekstów umów sformułowanych w języku prawa należy także zwrócić uwagę na inne charakterystyczne cechy języka omawianych umów, a mianowicie typowe określenia temporalne, konserwatyzm jak również skróty i skrótowce.

3.1 Określenia temporalne

W tekstach aktów prawnych znajdują się wypowiedzi, w których nie zawsze występuje określenie czasu. „Zgodnie z dyrektywami ZTP pominięcie w przepisach prawnych określenia okoliczności (czasu i miejsca) wskazuje, że nakaz czy zakaz, określonego zachowania dotyczy każdych okoliczności. W związku z tym, iż teksty aktów prawnych zawierają wypowiedzi dyrektywalne, jakimi są normy prawne, nie dotyczą one stanów rzeczy, które miały miejsce w przeszłości czy też dzieją się w chwili ich formułowania” (Choduń 2007: 141). Jeśli natomiast treść danej normy prawnej odnosi się do stanów rzeczy, które miały miejsce w przeszłości, to jedynie w takim stopniu, na ile nakazuje związaną ich skutkami na przyszłość. W aktach prawnych, ze względu na ich właściwości brakuje określeń w formie: (i) przysłówków temporalnych: *dziś, wczoraj, teraz* itp. (ii) zaimków przysłownych: *wtedy, wówczas*; czy też (iii) wskazań: *kiedyś, kiedy indziej, czasem, kiedykolwiek*. Brakuje zatem wyrażen określających miejsce w czasie i przestrzeni, w związku z czym nie występują również zaimki typu: *tu, teraz*,

tam. Czas i miejsce definiowane są natomiast przez opis, a wynika to z faktu, że „określenie czasu w tekstach prawnych ma charakter relatywny” (Choduń 2007: 142). Innymi słowy, fakt zaistnienia jakiegoś zdarzenia może być pod względem czasu określone tylko poprzez odniesienie do innego zdarzenia oraz do odstępu czasowego między nimi (por. Gizbert-Studnicki 1992: 157). Najczęściej prawodawca w odniesieniu do sposobu określenia czasu posługuje się formułami, które wskazują:

- (a) upływ czasu (poprzez podanie momentu początkowego, wiążącego się z zachowaniem lub zdarzeniem);
- (b) początek terminu (wskazywany poprzez odniesienie do zdarzenia, albo zachowania);
- (c) koniec terminu;
- (d) konkretny moment, w którym dane zdarzenie albo zachowanie ma zaistnieć albo zaistniało (moment ten jest rzadko wskazywany konkretną datą, a najczęściej określany jest nazwami tworzonymi od rzeczowników nazywających czynności, zachowania czy zdarzenia, nazwami dni używanymi w języku ogólnym, bądź też określeniami odwołującymi się do zdarzeń albo zachowań.

Poniżej przedstawiono przykładowe określenia temporalne występujące w analizowanych umowach polskojęzycznych:

(161)

Określenie temporalne	Umowy polskie
Upływ czasu	...przez cały czas trwania dzierżawy. [...pendant toute la période de la durée du bail.] ...w okresie trwania umowy... [...pendant la durée du contrat...] W pierwszym roku trwania umowy czynsz dzierżawny wynosi 593 zł... [Pendant la première année de la durée du contrat le montant du loyer sera fixé à 593 zloys...] ...w terminie 7 dni od dnia jej wygaśnięcia. [...dans le délai de 7 jours à partir du jour de son expiration.] ...nie później niż w terminie 3 dni. [...au plus tard dans le délai de trois jours.]
Początek terminu	Po ustaniu stosunku najmu Najemca zobowiązany jest... [À la fin du bail, le locataire est obligé de...]
Koniec terminu	Umowa zostaje zawarta na czas oznaczony do dnia 102.2006 r. [Le contrat est conclu pour la durée déterminée jusqu'au 102.2006.] ...z końcem roku kalendarzowego... [...à la fin de l'année civile ...]
Konkretny moment	Dnia [le] ...na rok naprzód przed upływem roku dzierżawnego... [... un an avant la fin de l'année culturale] ...ze skutkiem na ostatni dzień miesiąca następującego po miesiącu, w którym doręczyła drugiej stronie... [... qui prendra effet le dernier jour de mois à compter d'un mois

	<p>après le mois de la réception ...] ...w terminie do 5 dnia każdego miesiąca... [...dans le délai jusqu'au 5-ème jour de chaque mois...] Za dzień zapłaty uważany będzie dzień potwierdzenia dowodu wpłaty przez bank lub pocztę. [Est considéré comme le jour de paiement, le jour de confirmation de la réception du paiement par la banque ou la poste.] ... w dniu dzisiejszym... [...aujourd'hui...]</p>
--	--

Zestawienie określeń temporalnych występujących we francuskich umowach przedstawiono poniżej:

(162)

Określenie temporalne	Umowy francuskie
Upływ czasu	<p>...dans le mois de signature... [...w ciągu miesiąca od podpisania...] ...le bailleur percevra de plein droit et quinze jours après une mise en demeure préalable demeurée infructueuse un intérêt de retard... [...wynajmujący otrzyma z mocy prawa, w ciągu piętnastu dni po wcześniejszym bezskutecznym wezwaniu do zapłaty, odsetki za zwłokę...] Ce bail est conclu pour une durée de 9 années entières et consécutives qui prendront cours le ... (jour, mois, année, en toutes lettres) pour finir à pareille époque de l'année... [Niniejsza dzierżawa zostaje zawarta na okres pełnych i kolejnych 9 lat począwszy od dnia ... (dzień, miesiąc, rok, słownie) a kończący się o tej samej porze roku...]</p>
Początek terminu	<p>Le présent bail est consenti et accepté pour une durée de neuf années à compter du..... [Niniejsza umowa najmu zostaje zawarta na okres 9 lat począwszy od.....] Le preneur aura la faculté de faire cesser le présent bail à l'expiration de chacune des deux périodes triennales [Najemca może rozwiązać niniejszą umowę po wygaśnięciu każdego z dwóch trzyletnich okresów najmu....] Le bail est consenti et accepté moyennant une redevance annuelle fixée à mille euros (1.000,00 euros) qui sera payable à partir du 1er janvier 2011. [Dzierżawa zostaje zawarta w zamian za coroczny czynsz dzierżawny w kwocie 1000 euro, płatny począwszy od stycznia 2011 roku.] que les locaux étaient antérieurement loués et sont libres depuis le... [- że lokale były wcześniej wynajmowane i są wolne od dnia]</p>
Koniec terminu	<p>Cette signalisation doit impérativement être enlevée à la fin de chaque journée ou la journée de chasse. [To oznakowanie musi być obowiązkowo usunięte na koniec każdego dnia, lub dnia polowania.]</p>

<p>Konkretny moment</p>	<p>....chaque année à la date anniversaire du présent contrat... [...corocznie, zawsze z dniem zawarcia niniejszej umowy...] ...le preneur verse ce jour au bailleur... [Najemca (...) płaci w dniu podpisania umowy wynajmującemu...] Un mois avant la régularisation annuelle... [Miesiąc przed corocznym uregulowaniem...] ...mensuellement/trimestriellement d'avance... [... z góry miesięcznie lub kwartalnie...] ...un mois après un simple commandement de payer...] [... miesiąc po wezwaniu do zapłaty...] ...Le loyer sera payé en quatre termes égaux, les premier janvier, avril, juillet et octobre de chaque année et d'avance... [Czynsz jest płatny co kwartał począwszy od stycznia, potem w kwietniu, lipcu, październiku i każdego roku z góry.] ...la résiliation du prêt à usage interviendra dix jours après une mise en demeure, adressée par lettre recommandée avec avis de réception, restée sans exécution et énonçant la volonté du Prêteur d'user du bénéfice de la présente clause. [...rozwiązanie umowy użyczenia nastąpi 10 dni po bezskutecznym wezwaniu do wykonania zobowiązania w formie listu poleconego za potwierdzeniem odbioru i pod rygorem skorzystania z niniejszej klauzuli rozwiązującej.]</p>
-------------------------	---

Po przeanalizowaniu powyższych przykładów, można zauważyć, że w języku umów, mimo iż moment zawarcia umowy wskazany jest konkretną datą, występuje bardzo dużo określeń temporalnych definiowanych przez opis. Umowy zawierają dużo określeń czasu odnoszących się do zachowań lub zdarzeń, definiujących początek, upływ lub koniec terminu. Pojawiają się tu określenia czasowe w formie wyrażen typu: *natychniast*, *aktualnie*, *niezwłocznie*, *uprzednio*, *bez nieuzasadnionej zwłoki*. W języku francuskim tego typu wyrażenia to: *immédiatement* (natychmiast), *sans délai* (bezwłocznie), *actuellement* (aktualnie).

O ile określenia opisowe czasu nie przysparzają większych problemów w procesie przekładu, o tyle wiele nieporozumień może pojawić się w związku ze sposobem zapisu dat w tłumaczeniu. Przykładowo data „11.1.1981” może być rozumiana różnie i w USA może oznaczać „1 listopada 1981 r.” a we Francji czy w Polsce „11 stycznia 1981r.”. W celu uniknięcia nieporozumień możliwych w wyniku różnorodności systemów stosowanych na świecie, tłumacz powinien starać się wyeliminować dwuznaczność cyfr składających się na datę poprzez słowne wymienienie nazwy miesiąca lub przynajmniej jego skrótu. (por. Kierzkowska 2011: 95). W tłumaczeniu na język polski należy pamiętać, że miesiąc powinien być zapisany w języku polskim słownie, małą literą i w dopełniaczu oraz że stosuje się oddzielające kropki a nie kreski czy też ukośniki. W umowach francuskich data zapisywana jest słownie, na końcu umowy i ma postać formuły, co odzwierciedla się w tłumaczeniu na język polski: *Sporządzono w ... dnia 1 maja 2008 roku*. Przy tłumaczeniu daty na język francuski należy również pamiętać o dodaniu rodzajnika określonego *le*, a zamiast kropek można tu zastosować ukośniki.

3.2 Skróty i skrótowce

W codziennej polszczyźnie bardzo często skróty nie są odróżniane od skrótowców. Skróty w języku prawnym odnoszą się zarówno do nazw złożonych, jak i nazw prostych. Skróty „to znaki wyrazu lub wyrażenia zapisane jako znak całego wyrazu lub wyrażenia” (Podracki 1998: 237). Najczęstsze skróty prostych nazw to np.: „artykuł” – „art.”, „paragraf” zastępowany symbolicznym znakiem „§”, „litera” oznaczana odpowiednią literą alfabetu np.: „a”, bądź też „punkt” oznaczony odpowiednią cyfrą arabską z nawiasem okrągłym z prawej strony np.: „3)”. W zwykłych tekstach jako skróty zapisywane są wyrazy czy zwroty, które często pojawiają się w danym tekście: „np.” („na przykład”), „m.in.” („między innymi”), itp. („i tym podobne”), a „swoistością skrótów w tekstach prawnych jest to, że nie występują w nich skróty typowe dla innych tekstów (takie właśnie jak wyżej wymienione) i że rządzą się one szczególnymi zasadami – różnymi zarówno dla ich terminów, jak i dla sposobu przywoływania tych zwrotów” (Zieliński 2010: 192).

Niektóre ze skrótów stosowane są zarówno w języku polszczyzny współczesnej, jak i w języku prawa, inne skróty mogą być też wprowadzane przez legislatora w drodze definicyjnej. Należy przy tym podkreślić, że stosowane przez ustawodawcę skróty i skrótowce są zabiegiem wyłącznie technicznym, niepowodującym skutków w zakresie semantyki tekstu prawnego. Odpowiadają one nazwom prostym lub częściom składowym nazw złożonych i posiadają te same własności semantyczne i syntaktyczne, co nazwy od których się wywodzą (podstawy derywacji). Dlatego też tworzone skróty i skrótowce traktowane są niekiedy jako synonimy wyrażen dla których je ustalono (por. Malinowski 2006: 152).

Skrótowce „są to wyrazy (rzeczowniki) powstałe przez skrócenie wyrażenia dwu- lub więcej- wyrazowego. Są one charakterystyczne dla języka urzędowego” (Urbańczyk, Kucala 1999: 349). W przeciwieństwie do skrótów skrótowce są „klasą formacji słotwórczych (= wyrazów pochodnych) utworzonych z kilkuwyrazowych nazw instytucji, przedsiębiorstw, firm, urzędów, organizacji, stowarzyszeń itp. przez odcięcie pewnych składników całej nazwy.” (Jadacka 2006: 144). W dziedzinie prawa powstanie skrótowców wiąże się z tworzeniem złożonych, wieloczłonowych nazw nowych instytucji społecznych oraz państwowych, jak również z powstaniem długich określeń technicznych. „W tej sytuacji – w celu ułatwienia komunikacji i skrócenia wypowiedzi – legislator tworzył skrótowce jako semantyczne równoważniki długich, wielowyrazowych nazw własnych” (Malinowski 2006: 150). W tekstach języka prawnego występują:

- (a) *literowce*, tj. wyrazy, które składają się z pierwszych liter skróconego wyrażenia (np.: Główny Urząd Statystyczny – GUS; Organisation des Nations Unies – O.N.U.);
- (b) *sylabowce*, tj. wyrazy budowane z pierwszych sylab wyrazów tworzących zestawienie będące nazwą organizacji lub przedmiotu (np.: Centrala Farmaceutyczna – Cefarm);
- (c) *głoskowce* tworzone z pierwszych głosek wyrazów tworzących zestawienie i wypowiedzianych jako połączenie głosek (np.: North Atlantic Treaty Organization – NATO, czyt. nato);

- (d) *konstrukcje mieszane* jak np.: Centrum Badania Opinii Społecznej – CBOS (czyt. cebos) czy też Journal Officiel – J.O.

W analizowanych umowach regulujących używanie rzeczy występują zarówno skróty jak i skrótowce.

Skróty występujące w języku prawnym najczęściej dotyczą systematyki i oznaczenia aktów prawnych. Skróty występujące w badanych tekstach sformułowanych w języku prawa dotyczą przykładowo systematyki umowy:

(162)

- „art.” (artykuł)
- „§” (paragraf)
- „L.” (livre) [księga]

W badanych tekstach wystąpiły także polskie i francuskie skróty typowe dla języka ogólnego jak:

(163)

- „r.” (rok)
- „nr” (numer)
- „tj.” (to jest)
- „itd.” (i tak dalej)
- „etc.” (et cetera) [i tak dalej]
- „n °” (numéro) [numer]

W analizowanych umowach można także wyodrębnić skróty konwencjonalne, będące częściowo międzynarodowymi znakami miar:

(164)

- „m” (metr)
- „m²” (metr kwadratowy)
- „zł” (złoty)
- „ha” (hectare) [hektar]
- „ca” (centiare) [metr kwadratowy]
- „a” (are) [ar]
- „€” (euro) [euro]

Jeżeli chodzi natomiast skrótowce wyodrębnione w analizowanych umowach, to dotyczą one przykładowo danych personalnych bądź rejestrowych stron przystępujących do umowy np.: PESEL, REGON, bądź też nazw instytucji typu: INSEE, O.N.F itp. Poniższe tabele przedstawiają przykłady skrótowców z umów polskojęzycznych oraz francuskojęzycznych wraz z ich tłumaczeniem:

(165)

Język polski	Tłumaczenie
PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności). Pesel to numer identyfikujący określoną osobę fizyczną w Powszechnym Elektronicznym Systemie Ewidencji Ludności.	SLOT: . Numéro d'identification de la population [Numer identyfikacyjny ludności]
	TLOT: . Numéro de sécurité sociale (język potoczny) [Numer ubezpieczenia społecznego] TLOT: NIRPP lub NIR (język prawa) Numéro d'inscription au répertoire nationale des personnes physiques [Numer identyfikacyjny w krajowym rejestrze statystycznym osób fizycznych]
REGON (Krajowy Rejestr Urzędowy podmiotów gospodarki narodowej). Numer Regon to numer identyfikacyjny podmiotu gospodarczego w powyższym rejestrze.)	SLOT: Numéro d'identification de l'entreprise [Numer identyfikacyjny przedsiębiorstwa]
	TLOT: SIRET (Système d'Identification du Répertoire des établissements) ⁵⁹ [Numer identyfikacyjny przedsiębiorstwa]
VAT (podatek od towarów i usług; podatek od wartości dodanej)	TVA (Taxe sur la valeur ajoutée)
bhp (bezpieczeństwo i higiena pracy)	Sécurité et hygiène au travail

Przykłady z umów francuskojęzycznych przedstawiono poniżej:

⁵⁹ Ekwiwalentem funkcjonalnym dla polskiej instytucji Regon może być francuski numer SIRET, który odpowiada oznaczeniu zakładu przedsiębiorstwa; składa się on z 9 cyfr numeru SIREN (który otrzymuje każdy przedsiębiorca, niezależnie od formy prawnej prowadzenia działalności – również osoby fizyczne, z chwilą wpisania do właściwego rejestru) oraz z 5 cyfr wewnętrznego systemu klasyfikacji – Numéro interne de Classement – NIC (określającego lokalizację i siedzibę firmy).

(166)

Język francuski	Tłumaczenie
INSEE (Institut Nationale de la Statistique et des Études Économiques)	SLOT: INSEE - Krajowy Instytut Statystyki i Badań Ekonomicznych
	TLOT: GUS - Główny Urząd Statystyczny
O.N.F (Office Nationale des Forêts)	SLOT: Urząd Lasów Państwowych
	TLOT: PGL Lasy Państwowe - Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe
CRL (Contribution sur le revenu locatif)	Podatek dochodowy od przychodów z tytułu najmu
AR (Accusé de réception)	Potwierdzenie odbioru (np.: listu)
ICC (Indice du coût de la construction)	Wskaźnik kosztów budowy

W przypadku tłumaczenia skrótów i skrótowców tłumacz musi stosować się do przyjętych zasad. Zgodnie z kodeksem tłumacza przysięgłego w tłumaczeniu skróty i skrótowce użyte w języku źródłowym powinny być rozwinięte i podane w języku docelowym w pełnym brzmieniu, z wyjątkiem skrótów powszechnie znanych dotyczących znanych nazw państw, organizacji, instytucji np.: USA, ONZ, ZSRR, EWG, NATO. Można wówczas podać odpowiednik takiego skrótu w języku docelowym. We wszystkich innych przypadkach skrót bądź skrótowiec powinien zostać rozszyfrowany i podany w jego pełnym brzmieniu. W razie niemożności rozszyfrowania, skróty i skrótowce należy zostawić w brzmieniu użytym w języku źródłowym oraz zaznaczyć ten fakt w uwadze tłumacza, dodając, że jego znaczenie nie zostało przez tłumacza odnalezione w dostępnych źródłach (Kierzkowska 2011: 95).

Na uwagę zasługują również zalecenia⁶⁰ Dyrekcji Generalnej ds. tłumaczeń pisemnych Komisji Europejskiej odnośnie pisowni skrótów i skrótowców. W myśl tych zasad należy unikać nadmiernej, niepotrzebnej stosowania skrótów i skrótowców w tłumaczonym tekście. Jeżeli jest taka możliwość i nie „przedłuża” to treści dokumentu, nie stosuje się skrótów w ogóle, pisząc całe formy, zwłaszcza w przypadkach gdy polskie skróty nie są w powszechnym użyciu. Jeżeli polskie skróty nie funkcjonują, a używanie pełnych form wiązałoby się ze znacznym „wydłużeniem” dokumentu i powstaniem mało czytelnych, długich zdań, przy pierwszym wystąpieniu należy podać pełną nazwę po polsku, w nawiasie skrót francuski wraz z jego rozwinięciem lub skrót polski, a później konsekwentnie stosuje się tylko skrót.

60 Vademecum Tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy. Departament Języka Polskiego. Dyrekcja Generalna ds. Tłumaczeń Pisemnych. Komisja Europejska. Luksemburg 2007-2011. http://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf (2.02.2012)

Kubacki (2012: 122) proponuje przetłumaczyć skróty i skrótowce w pełnym brzmieniu, ale „W przypadku niemożności rozszyfrowania skrótu lub skrótowca należy pozostawić go w wersji oryginalnej i uczynić w nawiasie kwadratowym wzmiankę ‘skróót nieznan’ w odpowiednim języku. Skróty powszechnie znane można przetłumaczyć bez konieczności ich rozwijania, o ile analogiczne skróty istnieją również w języku docelowym, np. itp. jako u. Ä.”

3.3 Konserwatyzm języka prawa

Jak zauważa Jopek-Bosiacka (2006: 74) język prawa to „język uświęcony tradycją czasu, mający swoje korzenie w zwyczaju”. Leksyka języka prawa zawiera zarówno liczne wyrażenia przestarzałe jak i terminy zapożyczone z innych języków, które odróżniają ją od leksyki języka ogólnego.

O konserwatyzmie omawianego polskiego i francuskiego języka prawa świadczą między innymi liczne typowe dla języka prawa określenia o wartości wskazującej, służące do usytuowania rzeczowników w kontekście, przestrzeni lub czasie. Wyrażenia te wskazują zazwyczaj na osoby lub przedmioty (o których była już mowa wcześniej) i pojawiają się zwykle w języku prawa i administracji w znaczeniu „wyżej wymieniony, wspomniany, wskazany”. W omawianych umowach, wyrażenia te realizowane są poprzez następujące konstrukcje:

- (a) *ladite, ledit* czyli rodzajnik określony *le, la, les + dit* (imiesłów czasu przeszłego)
- (b) *dudit, audit, desdits* czyli rodzajnik ściągnięty *du, au, des + dit* (imiesłów czasu przeszłego)
- (c) *susdit, sus-désigné, sus-mentionné, susnommé, sus-indiqué, susénoncé, sus-visé* (prefiks *sus* + imiesłów czasu przeszłego)
- (d) *précité* (prefiks *pré* + imiesłów czasu przeszłego)

Powyższe konstrukcje określane są niekiedy w literaturze jako zaimki tzw. *legal pronouns* np.: *ledit* (Mattila 2013: 258). Souriou i Lerat (1975: 48) twierdzą z kolei, że są to wyrażenia, których znaczenie zdecydowanie wykracza poza gramatyczną funkcję zaimków wskazujących. Zgodnie z francuskimi zasadami redagowania tekstów prawnych (*Guide de Légistique*⁶¹) w stylu prawnym powinno się unikać tego typu wyrażen ponieważ nadają mu przestarzałego charakteru i zakłócają jego przejrzystość. Postuluje się stosowanie przysłówków bądź też wyrażen przysłówkowych *ci-dessus* (powyżej) zamiast określeń typu: *susdit* (wyżej wymieniony, rzeczony), *ledit* (wyżej wspomniany). W praktyce okazuje się, że w analizowanych umowach stosuje się zarówno formy z *sus-*, czy też z *-dit*, jak również bardzo dużo wyrażen przysłówkowych typu: *ci-dessus* (powyżej), *ci-après* (dalej, niżej), *ci-dessous* (poniżej).

Poniżej zilustrowano użycie powyższych wyrażen w analizowanych umowach:

⁶¹ <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Guide-de-legistique> (15.10.2012)

(167)

(...) Maire de **ladite commune** habilité à l'effet des présentes en vertu de la délibération ci-après visée.

[(...) Mera (SLOT); Burmistrza (TLOT) wyżej wspomnianej gminy, powołanego do tej czynności na mocy poniższej uchwały rady gminy.]

(168)

Antérieurement **ledit bien** appartenait en propre au défunt...

Wcześniej **wspomniana nieruchomości** była własnością zmarłego...

(169)

Une copie **dudit arrêté** demeurera jointe et annexée aux présentes après mention.

Kopia **tego zarządzenia** zostaje dołączona do niniejszego aktu w formie aneksu po jej wcześniejszym poświadczeniu.

(170)

D'un commun accord, PRENEUR et BAILLEUR conviennent que la redevance que doit verser le PRENEUR sera convertie en une obligation de faire à la charge de celui-ci telle qu'elle est plus amplement décrite au paragraphe "CONDITIONS DE JOUISSANCE – 6 ème part" **dudit acte**, consistant en la réalisation par LE PRENEUR des travaux de réhabilitation du monument historique.

[Strony ustalają zgodnie, że płatność czynszu dzierżawnego, który powinien uiścić DZIERŻAWCA zostaje zamieniony na obowiązek spełnienia świadczenia o treści opisanej w paragrafie „WARUNKI UŻYTKOWANIA – punkt 6 **niniejszego aktu**”, polegającego na wykonaniu przez DZIERŻAWCĘ prac renowacyjnych zabytku historycznego]

(171)

Le preneur s'acquittera exactement des primes **desdites assurances** et en justifiera au bailleur, à toutes réquisitions de ce dernier, à peine de résiliation du bail.

Najemca uiści składki ubezpieczeniowe **powyższego ubezpieczenia** i uzasadni to wynajmującemu, na każde jego żądanie pod rygorem rozwiązania umowy.

(172)

Toutefois, le preneur aura la faculté de résilier le présent crédit-bail en application de l'article L. 313-7 **précité**.

Niemniej jednak korzystający może rozwiązać niniejszy leasing zgodnie z zastosowaniem artykułu L. 313-7 **przytoczonym wcześniej**.

(173)

Observation étant faite que le délai de deux mois prévu par l'article L 2131-6 du Code **sus-visé** s'est écoulé sans que la Commune ait reçu notification d'un recours pour excès de pouvoir devant le Tribunal Administratif, ainsi que son représentant **sus-nommé** le déclare.

Po upływie okresu dwóch miesięcy, w myśl artykułu L 2131-6 **wyżej wskazanego** Kodeksu, Gmina nie otrzymała zawiadomienia o złożonym zażaleniu o nadużycie władzy do Sądu Administracyjnego, co niniejszym także oświadcza **wyżej wymieniony** przedstawiciel gminy.

Przykłady zastosowania wyrażen przysłóvkowych w umowach sã następujãce:

(174)

Les dispositions de l'article L 125-5 du Code de l'environnement sont ci-après littéralement rapportées:
Przepisy artykułu L 125-5 Kodeksu środowiska w ich dosłownym brzmieniu zostają przytoczone poniżej :

(175)

Le crédit-preneur ne pourra s'exonérer de tout ou partie de l'indemnité ci-dessus fixée.
Korzystający nie może uchylić się od zapłaty całości lub części odszkodowania ustalonego powyżej .

Ponadto, konserwatyzm języka prawa uwidacznia się w analizowanych umowach poprzez częste opuszczanie rodzajnika określonego *le, la* co wynika z faktu, że dawniej prawnicy rzadziej używali rodzajnika określonego i często go pomijali: „Lawyers have often dropped the article in cases where it is necessary under the rules of normal language. The explanation is simple: in Old French, the article was used less often than today. Since legal language is conservative, lawyers up to our times have said : *déposer copie* [‘lodge (a) copy’], *obtenir paiement* [‘obtain payment’], *toutes parties* [‘all parties’], *suivant ordonnance* [‘under (the) order / ruling / decree / ordinance / regulation’] (...)” (Mattila 2013: 260). W niektórych konstrukcjach, zjawisko to widoczne jest we współczesnym francuskim języku prawa.

W analizowanych umowach, w wyrażeniach z przyimkiem *suivant* (według, zgodnie z) pominięto rodzajnik określony: *suivant jugement* (zgodnie z, według wyroku), *suivant arrêté préfectoral* (zgodnie z, według zarządzenia prefekta), *suivant acte du...* (zgodnie z, według aktu z dnia...), *délivrer quittance* (wystawić rachunek), *dont lecture faite* (po odczytaniu aktu). Poniżej przykłady:

(176)

Divorcée de Monsieur Robert FLIGEAT suivant jugement rendu par le Tribunal Civil de Carpentras le 21 octobre 1958, et non remariée.
Uzyskała rozwód z Robertem FLIGEAT zgodnie z wyrokiem wydanym przez Sąd Cywilny w Carpentras dnia 21 października 1958 r. i nie wstąpiła ponownie w związek małżeński.

(177)

Il précise que suivant arrêté préfectoral en date du 25 janvier 2001 il a été constitué sur la parcelle 719 une servitude de captage des eaux au profit du Syndicat des eaux de la région Rhône Ventoux arrêté publié au premier bureau des hypothèques d'AVIGNON le 1er juin 2001 volume 2001 P numéro 4047.
Precyzuje, że zgodnie z zarządzeniem prefekta z dnia 25 stycznia 2001 roku ustanowiono na działce 719 służebność dotyczącã ujęć wodnych na rzecz Związku zawodowego ujęć wodnych regionu Rhône Ventoux (Syndicat des eaux de la région Rhône Ventoux) zarządzenie opublikowane w SLOt: Biurze hipotecznym; TLOt

(178)

Suivant acte reçu aujourd'hui même par le Notaire soussigné, la société, crédit-baillleur, a acquis de la société, (► *forme*) au capital de euros dont le siège social est situé à le terrain ci-dessus désigné.

Zgodnie z aktem, sporządzonym przez niżej podpisanego Notariusza, spółka, finansujący, nabył od spółki,(forma prawna) o kapitaleeuro, z siedzibą w, opisany powyżej teren.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu była charakterystyka wybranych cech polskiego i francuskiego języka prawa umów prawa zobowiązań. Przeprowadzona analiza tekstów umów regulujących czasowe używanie rzeczy w języku polskim oraz francuskim pozwoliła wskazać na cechy wspólne, właściwe obydwu językom. Ponadto, dzięki powyższym badaniom daje się zauważyć specyficzny styl języka umów, łączący w sobie elementy języka prawnego jak i prawniczego. Język ten jest bezosobowy, precyzyjny i standardowy. Poza tym, artykuł przybliży adeptom sztuki przekładu konkretne rozwiązania translatorskie w postaci przetłumaczonych fragmentów umów.

Bibliografia

- Alcaraz Varó, Hughes, Brian. 2002. *Legal Translation Explained*. Manchester: Svol. Jerome Publishing.
- Bissardon, Sébastien. 2005. *Guide du langage juridique. Vocabulaire, pièges et difficultés*. Paris: LexisNexis Litec.
- Choduń, Agnieszka. 2007. *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Cornu, Gérard. 2005. *Linguistique juridique*. Paris: Editions Montchrestien. EJA
- Gajda, Stanisław. 1990. *Wprowadzenie do teorii terminu*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu
- Gémar, Jean-Claude. 2000. La langue française, dans l'ordre juridique international. [In]: I. Lamberterie, D. Breillat (eds.) *Le français langue du Droit. Actes du colloque international*. Poitiers 6 et 7 novembre 1997. Paris: Presses Universtaires de France. 113-153
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1979. Czy istnieje język prawny, *Państwo i Prawo*, nr 3, ss. 49-60.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1992. Język prawny a obraz świata. [In]: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*. Księga jubileuszowa Profesor M. Boruckiej-Arctowej, (red.) Skapska, G. Kraków.
- Gniadek, Stanisław. 1979. *Grammaire contrastive franco-polonaise*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzelak, Joanna. 2010. *Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca doktorska.
- Guillien, Raymond, Vincent, Jean. 2007. *Lexique de termes juridiques*. Paris: Dalloz.
- Grevisse, Maurice. 2010. *Gramatyka języka francuskiego od A do ... B2*. Poznań: Nowela/De boeck (adaptacja. Alicja Żuchelkowska)
- Houbert, Frédéric. 2005. *Guide Pratique de la Traduction Juridique. Anglais/Français*. Paris: La maison du dictionnaire.
- Jadacka, Hanna. 2006. *Poradnik językowy dla prawników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper
- Jędrzejko, Ewa. 1987. *Semantyka i składnia polskich czasowników deontycznych*. Wrocław-Warszawa-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Jopek-Bosiacka, Anna. 2006. *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: PWN.
- Kacprzak, Alicja, Sypnicki, Józef. 2002. Synonymie dans le vocabulaire medical. [In]: *Polysémie, Synonymie, Antonymie. Relations dans le lexique. Aspects théoriques et applicatifs*, Łódź, 29 VI 1995. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kacprzak, Alicja, Sypnicki Józef. 2002. *Éléments de grammaire française*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Kaczmarek Karolina. 2011. Lingua legis w aspekcie translologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim, *Legilingwistyka porównawcza, Tom 6/2011*, Poznań: UAM, 1-230.
- Kielar, Barbara, Zofia, Michałowska, Katarzyna. 1994. Umowa handlowa – angielskie i polskie wzorce tekstowe. *Lingua Legis* Nr 1. 6-11.
- Kierzkowska, Danuta. 2011. *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*. Warszawa: Translegis.
- Kubacki, Artur. 2012. *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Kraków: Wolters Kluwer
- Malinowska, Ewa. 1999. Język w urzędach. [In]: W. Pisarek (red.). *Polszczyzna 2000. Orodzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych.

- Uniwersytet Jagielloński. 75-96
- Malinowski, Andrzej. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis. *Słownik Francusko-polski, polsko-francuski* LexLand, Wiedza Powszechna, 2003
- Malkiel, Yakov. 1959. *Studies in irreversible binomials*. *Lingua* 8. 113-160.
- Marczyk, Krzysztof. 2004. Formalizacja języka prawniczego praktyki orzeczniczej (na przykładzie wyroku sądowego wraz z uzasadnieniem). [In]: E. Malinowska (red.). *Język – Prawo – Społeczeństwo*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 157-166
- Mattila, E.S. Heikki. 2013. *Comparative Legal Linguistics. Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. 2nd Edition. Hampshire. Ashgate Publishing Limited.
- Matulewska, Aleksandra. 2007. *Lingua Legis in Translation*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Mellinkoff, D. 1963. *The language of the Law*. Boston: Little, Brown and Company.
- Nowak, Joanna. 2011. *Modalność deontyczna w języku prawa na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*. Poznań. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca doktorska.
- Nowak, Paulina. 2006. *Analiza lapsologiczna przekładu unijnych aktów normatywnych na przykładzie Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings*. Poznań. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca magisterska.
- Pisarska, Alicja. Tomaszewicz, Teresa. 1996. *Współczesne tendencje przekładoznawcze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pieńkos, Ewa, Piękos Jerzy. 1981. *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej francusko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna
- Pieńkos, Jerzy. 1999. *Podstawy jurslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*. Warszawa: Oficyna Prawnicza Muza S.A.
- Podracki, J. 1998. *Szkolny słownik języka polskiego*. Warszawa
- Polański, Kazimierz. 1999. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Sandrini, Peter. 1996. *Terminologiearbeit im recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. IITF-Series 8. Vienna: TermNet.
- Sourieux, Jean Louis, Lerat Pierre. 1975. *Le langage du droit*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Šarčević, Susan. 2000. *New Approach to Legal Translation*. The Hague. Kluwer Law International.
- Starzec, Anna. 1984. *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*. Opole.
- Tomaszewicz, Teresa. 2003. Modele tekstów specjalistycznych a przekład. [In]: *Języki specjalistyczne. Zagadnienia dydaktyki i przekładu*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” Sp. z o.o. 237-246
- Urbańczyk, S. Kucala, M. 1999. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Wojtak, Maria. 1993. Styl urzędowy. [In]: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T 2. Współczesny język polski. J. Bartmiński (red.). Wrocław.
- Wojtak, Maria. 1992. O stylowym wariacie języka na przykładzie tekstów urzędowych. [In]: S. Gajda (red.). *Systematyzacja pojęć w stylistyce*. Opole. 141-149.
- Wank, Rolf. 1985 *Die juristische Begriffsbildung. Schriften des Instituts für Arbeits- und Wirtschaftsrecht der Universität zu Köln*, Band 48, 1. München: C.H. Beck.
- Zedler, Feliks. 2010. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa i postępowania cywilnego w aspekcie translologicznym z języka polskiego na angielski. [In]: J. Bańcerowski, A. Matulewska (eds.) *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal*

- Communication*. Poznań: Zakład Graficzny UAM. vol. 3/2010.
- Zieliński, Maciej. 1999. Języki prawne i prawnicze. [In]: W. Pisarek (red.). *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych. Uniwersytet Jagielloński. 50-74
- Zieliński, Maciej. 2010. *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa. Wydawnictwo LexisNexis.
- Żydek-Bednarczuk, Urszula. 1987. *Słownictwo z zakresu motoryzacji we współczesnym języku polskim*. Katowice